

סקירה משפטית

יולי 2023

ביטחון אישי | דבר המערכת

ביטחון אישי עומד בבסיס היות האדם. הוא השלב התחילי בפירמידת הצרכים המפורסמת של הפסיכולוג אברהם מאסלו, שזיהה את ההכרח שבביטחון האישי לצורך התקדמות למשלבים גבוהים יותר של עשייה, להגשמה חברתית ולמימוש עצמי. מתוך תובנה זו, מדינות ליברליות מכירות בזכות לחיים ולביטחון כזכות חוקתית בסיסית. פירוש הדברים הוא שהשלטון מחוייב לדאוג באופן אקטיבי לשלום הפרט, שלא יאיים בחייו וברכושו. על רקע מושכלות יסוד אלה, קשה להכיל את דבריהם של ח"כים מהקואליציה שאיימו לאחרונה לפעול כנגד כפר הנוער בן שמן בשל כוונתו להשכיר את המתחם למטרת קיום

קייטנה משותפת לילדים ישראלים ופלשתינים. לפי דיווח בעיתון הארץ מיום 20.6.2023, "בדיון שהתקיים בוועדת החינוך של הכנסת איימו חברי הכנסת חנוך מילביצקי (הליכוד) ואלמוג כהן (עוצמה יהודית) כי יפעלו לסגירת הקייטנה אם זו תתקיים. ח"כ מילביצקי איים על מנכ"לית הכפר שאם לא תבטל את הקייטנה, נדאג טוב טוב לבדוק את כספי הציבור שמגיעים אליכם, וחבר עוצמה יהודית כהן איים לפוצץ את הקייטנה. ח"כ כהן הטיח במנכ"לית כי בכוונתו "להגיע, לפוצץ לכם את הקייטנה, ולסגור אותה בעזרת השם. איך סחבק?". ח"כ כהן אישר את דבריו בראיון עם ניר גונטאז' (הארץ, 22.6.2023), והסביר שהוא פועל בשליחות ציבורית ובשם המשפחות השכולות. אך בדבריו אלה, חבר הכנסת חרג משליחותו הציבורית. בוודאי שחברי כנסת זכאים ואף חייבים להביע דעה, אך לא לאיים באלימות, גם אם הדברים בנפשם. אלימות מילולית היא פוגענית כשלעצמה ועלולה לגרור אחריה אלימות פיזית. כך נפגמת תחושת הביטחון האישי.

בסקירה המשפטית שלהלן תמצאו מגוון רשימות על אודות חידושים בחוק ובמשפט, מהארץ ומהעולם. תודתי הגדולה מסורה לעמיתי המחקר הצעירים: אורטל קמר, עמית אשכנזי, ניר פרי, מיכל כתב וגיל ענבל, וכמובן למנהלת האדמיניסטרטיבית של מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה: ענת הרמן. קריאה מהנה!

השופטת בדימוס ד"ר איריס סורוקר

קריסתו של בנק

באפריל 2023 פרסם הבנק הפדרלי בארה"ב דו"ח על אודות קריסתו של Silicon Valley Bank – SVB. הבנק הפדרלי בחן את הגורמים שהובילו לקריסה ואת תפקידי הבנק הפדרלי כמפקח על הבנקים. מרבית לקוחותיו היו חברות הזנק וטכנולוגיה, להם סיפק שירותי בנקאות מקיפים. בתאריך 10.3.2023 הבנק קרס. דו"ח הבנק הפדרלי מונה מספר גורמים למשבר, ביניהם המודל העסקי לפיו הבנק עבד וכן כישלון המפקח על הבנקים בפיקוח.

הקבוצה העסקית אליה השתייך SVB הוקמה בשנת 1983 ומשרדיה מוקמו בקליפורניה. מרבית פעילותו המסחרית נעשתה בארה"ב. הלקוחות היו בעיקר חברות בצמיחה וחברות טכנולוגיות וותיקות, עם מיקוד בחברות הזנק. קודם למשבר, הונו של SVB הוערך בכ-209 ביליון דולר. בשנת 2021 ותחילת שנת 2022 חלה עליה משמעותית בפעילות בשוק הטכנולוגי. לקוחות הבנק לקחו חלק באירועי גיוס הון כגון הנפקות בבורסה, מיזוגים, השקעות הון. כתוצאה מהתרכזות הבנק בלקוחות בענף מסוים ובחברות הזנק מתפתחות, נכסי SVB גדלו בכ-271% בין השנים 2018-2021, בהשוואה לתעשיית הבנקאות כולה, שגדלה רק בכ-29% באותו הזמן.

הפיקדונות של לקוחות SVB הושקעו באפיקי השקעה ארוכי טווח המאופיינים בסיכון נמוך, שאפשרו לחזות תשואה צפויה בהתבסס על סביבת הריבית הנמוכה בזמן ההשקעה. במחצית השנייה של שנת 2022 פעילות ההון סיכון נפלה חדות כחלק מנסיגה משמעותית בתחום ההשקעות הטכנולוגיות. נסיגה זו התרחשה במקביל להעלאת הריבית על-ידי הבנק המרכזי. הנהלת SVB הצהירה כי פיקדונות הלקוחות הושפעו לרעה משום שהיה על לקוחות הבנק למשוך כמות גדולה יותר של מזומנים ובתדירות גבוהה יותר כדי לממן את פעילותם. חשוב לציין כי מרבית מפיקדונות SVB לא היו מבוטחים, מה שהגביר את הסיכון בו נמצאו לקוחות הבנק.

בשנת 2023, הדו"חות הציבוריים הראו כי הייתה האצה במשיכת פיקדונות של לקוחות SVB. ביום 8.3.2023 הודיע הבנק על הצורך בארגון המאזן מחדש תוך מכירת של כל ניירות הערך הסחירים בהפסד של 1.8 מיליארד דולר והנפקת הון מתוכננת של 2.25 מיליארד דולר. הובא לידיעת SVB כי היא עומדת בפני הורדה פוטנציאלית של דירוג האשראי בסוכנויות דירוג האשראי "moody's" ו-"s&p". כלל המפקידים הלא מבוטחים פירשו את הודעת SVB כסימן למצוקה כלכלית, וביום 9.3.2023 החלו למשוך את פיקדונותיהם. הרשתות החברתיות גרמו לכך שמשיכת כספי הלקוחות נעשתה במהירות חסרת תקדים, דבר שהעצים את עוצמת האירוע. באותו יום נמשכו כיותר מ-40 מיליארד דולר מפיקדונות הבנק. ביום 10.3.2023 ציפה הבנק למשיכות של יותר מ-100 מיליארד דולר מפיקדונות הלקוחות. SVB לא החזיקה בכמות המזומנים הנדרשת כדי לעמוד בכמות המשיכות הגדולה. עוד באותו יום, המחלקה להגנה פיננסית וחדשנות בקליפורניה השתלטה על ניהול SVB בטענה בנימוק של חוסר נזילות וחדלות פירעון.

כידוע, הבנק הפדרלי הוא מוסד בעל סמכות הפיקוח על הבנקים בארה"ב. תחתיו פועלים 12 בנקים פדרליים אזוריים שתפקידם לפקח על בנקים כמו SVB. הבנק האזורי שהיה אמון על פיקוח SVB הוא הבנק הפדרלי האזורי של סן פרנסיסקו. הדו"ח חושף ששלים בפיקוח הרגולטורי על הבנק.

ראשית, בשנת 2019, בתקופה בה SVB גדל בצורה משמעותית, נחקק חוק הצמיחה הכלכלית, סעד רגולטורי והגנת הצרכן - The Economic Growth, Regulatory Relief and Consumer Protection Act - EGRCPA.

בעקבות חקיקת החוק יושם שינוי במדיניות הפיקוח על הבנקים, וזו שמה עתה דגש על הפחתת הנטל הרגולטורי המוטל על הבנקים. בתוך כך, כללי הפיקוח מותנו באופן שהותאם לבנקים גדולים. מהלך זה גרם להאטה משמעותית בפעילות צוות הפיקוח. עבור SVB החוק הביא לדרישות רגולטוריות ופיקוח ירודות, לרבות דרישות הון ונזילות נמוכות יותר.

בתאריך 10.3.2023 הבנק קרס. דו"ח הבנק הפדרלי מונה מספר גורמים למשבר, ביניהם המודל העסקי לפיו הבנק עבד וכן כישלון המפקח על הבנקים בפיקוח

כלל המפקידים הלא מבוטחים פירשו את הודעת SVB כסימן למצוקה כלכלית, וביום 9.3.2023 החלו למשוך את פיקדונותיהם. הרשתות החברתיות גרמו לכך שמשיכת כספי הלקוחות נעשתה במהירות חסרת תקדים, דבר שהעצים את עוצמת האירוע

כאשר SVB גדל, היה על הרגולטור להעבירו לסטנדרט פיקוח הדוק יותר, אך הרגולציה אפשרה לו לקבל תקופת מעבר ארוכה מדי עד שיפגוש את סטנדרט הפיקוח המחמיר

שנית, לפי הדו"ח, צוות הפיקוח שבחן את פעילות הבנק לא היה מנוסה בבחינת ניהול הסיכונים שאפיינו מוסדות מורכבים. כאשר SVB גדל, היה על הרגולטור להעבירו לסטנדרט פיקוח הדוק יותר, אך הרגולציה אפשרה לו לקבל תקופת מעבר ארוכה מדי עד שיפגוש את סטנדרט הפיקוח המחמיר. כתוצאה מכך, עלה הקושי של הבנק הפדרלי להעריך את חשיבותם של הליקויים הקריטיים בהנהלת הבנק, בניזילות הבנק ובניהול הסיכונים של הבנק, והוא כשל לעשות כן. גם כאשר גורמי הפיקוח השונים זיהו נקודות תורפה, הם לא נקטו צעדים מספקים כדי להבטיח שהבנק יתקן אותן מהר ככל האפשר. למרות חולשת הניהול והוכחות שהלכו ונערמו על הידרדרות במצב, דירוג הנזילות של SVB נשאר משביע רצון. צוות הפיקוח פרסם ממצאי פיקוח בשנת 2022 בעקבותיהם תוכנן להוריד את דירוג הפירמה בכל הקשור לסיכוני הריבית, אך SVB כשל עוד לפני הורדת הדירוג המתוכננת.

נוסף על כישלון המפקח שלא העריך נכונה את ניהול הסיכונים הכושל של הבנק, התנהלותם הרשלנית של הדירקטוריון והמנהלים הבכירים של הבנק היוותה גורם מהותי שתורם להרחבת המשבר. השילוב בין המודל העסקי המרוכז על פיו התנהל הבנק והסתמכות על פיקדונות לא מבוססים חשף את SVB לסיכון של עליית ריבית והאטה בפעילות בסקטור הטכנולוגי - סיכון שבסופו של דבר התממש. הבנק נכשל במבחני הנזילות הפנימיים שלו ולא גיבש תכנית נזילות לשעת חירום. דירקטוריון הבנק לא קיבל מידע מספק מהנהלת הבנק לגבי הסיכונים העומדים בפני הבנק ולא לקח אחריות בכל הנוגע לניהול הסיכונים.

לסיכום, הדו"ח מצביע על מורכבות הפיקוח על הבנקים ואת החשיבות של ניהול סיכונים נכון במטרה להפיק לקחים מקריסת SVB. ניתן לקשור את כישלון הבנק לכישלון בעבודת הפיקוח של הרגולטור ולכישלון הניהולי של הבנק. ראשית, מבחינת הכישלון הרגולטור, כישלון הבנק נגרם עקב סטנדרט פיקוח ירוד שלא תאם למורכבותו ולגודלו של הבנק, וכן, התפתחות רגולציה שהובילה להורדת הנטל הרגולטורי על הבנק. שנית, מבחינת הכישלון הניהולי, כישלון הבנק נגרם עקב ניהול פיקדונות לא מבוססים, התרכזות לקוחות השייכים ברובם לסקטור הטכנולוגי וכישלון בניהול סיכוני הנזילות והריבית של הבנק. כישלון SVB איים על יכולתם של שאר הבנקים לספק שירותים פיננסיים ובנקאיים לאנשים פרטיים ועסקים. כדי למנוע תגובת שרשרת ולמתן את הנזק, הבנק הפדרלי, התאגיד הפדרלי לביטוח פיקדונות ומשרד האוצר האמריקאי ביצעו פעולות מהירות ואגרסיביות כדי להביא להשתלטות על הבנק ולהכריז עליו כחדל פירעון. ראו:

הדו"ח מצביע על מורכבות הפיקוח על הבנקים ואת החשיבות של ניהול סיכונים נכון במטרה להפיק לקחים מקריסת SVB. ניתן לקשור את כישלון הבנק לכישלון בעבודת הפיקוח של הרגולטור ולכישלון הניהולי של הבנק

[The Board of Governors of The Federal Reserve System, Review of The Federal Reserve's Supervision and Regulation of Silicon Valley Bank \(April 28, 2023\)](#)

הקן לאזרחי ישראל

הקן לאזרחי ישראל פרסמה באפריל 2023 את הדו"ח השנתי על פעילותה. הקן הוקמה מכוח חוק קן לאזרחי ישראל, התשע"ד - 2014. לפי סעיף 2 לחוק, מטרת הקן היא לנהל את הכנסות המדינה מהיטל על רווחי הנפט והגז הטבעי בראיה כלכלית ארוכת טווח לשם השאתם ובמטרה לאפשר את המשך קיומה של הקן לדורות רבים. בהתאם לסעיף 16 לחוק, הקן פועלת בשקיפות ומפרסמת בכל שנה דו"ח שמפרט את השקעת הקן ותוצאות ההשקעה.

חוק הקן לאזרחי ישראל קובע שהקן תפעל באמצעות שלושה מוסדות: מועצה, ועדת השקעות וועדת ביקורת, וכי נכסי הקן ינוהלו באמצעות מחלקת ניהול שתוקם בבנק ישראל. בנוסף, תוקם ועדה בכנסת שתפקח על הקן ועל יישום הוראות החוק. מועצת הקן מונה שבעה חברים ובראשם עומד שר האוצר; שלושה נציגי משרד ראש הממשלה, משרד האוצר ובנק ישראל; שלושה חברים נוספים הם נציגי ציבור, הממונים בידי שר האוצר ונגיד בנק ישראל.

ועדת ההשקעות של הקרן החלה לפעול במחצית שנת 2022, בהתאם לסעיף 47 לחוק, כאשר הנכסים הפיננסיים שהופקדו בקרן הגיעו לסכום של מיליארד ₪. וועדות ההשקעות מונה חמישה חברים, בראשה עומד נציג ציבור שהוא חבר מועצה, שני חברים נוספים הם נציגי משרד האוצר ושניים הם נציגי ציבור. בעקבות הפעלת הקרן החליטה ועדת ההשקעות לקבוע מדיניות השקעה ראשונית לפיה 60% מנכסי הקרן יושקעו במניות, 36.5% יושקעו באגרות חוב קונצרניות ו-3.5% יושקעו בנכסי מזומן שימשו לצורך העברת ההקצאה השנתית לממשלה. הרכב נכסי זה, שהינו מוטה סיכון מנייתי, משקף את אופק ההשקעה ארוך הטווח שאליו מכוונת הקרן. נטען כי אופק השקעה ארוך מאפשר השקעה בנכסים לא נזילים ותנודתיים יותר, על מנת ליהנות מפרמיות הסיכון הגלומות בהם ובכך להשיא את התשואה של הקרן בטווח הארוך.

וועדת ההשקעות החליטה כי ההשקעה במניות תעקוב אחר מדד עולמי הכולל מדינות מפותחות בלבד. עוד הוחלט שההשקעה באגרות חוב תעקוב אחר מדדי אגרות חוב קונצרניות בדירוג השקעתי ותפוזר 75% בארה"ב ו-25% באירופה. תקופת ההשקעה באגרות חוב תעמוד על 4.5 שנים. בהתאם לקביעת החוק, יש להשקיע את כספי הקרן רק בנכסים מחוץ למדינת ישראל ובמטבע חוץ בלבד, במטרה למתן השלכות שליליות העלולות לנבוע מהתחזקות משמעותית של המטבע המקומי בעקבות גילוי משאבי טבע. נוסף על כך, השקעת הנכסים בחו"ל צפויה להגן על נכסי הקרן במקרים של משבר כלכלי פנימי בישראל.

לפי סעיף 38 לחוק, הקרן לאזרחי ישראל תקצה סכום שנתי לתקציב המדינה אשר ישמש למטרות חברתיות, כלכליות וחינוכיות. בעשר השנים הראשונות לפעילותה, תעביר הקרן לתקציב המדינה סכום העומד על 3.5% מנכסי הקרן. הממשלה תקבע תוכנית שנתיית לסכום ההקצאה השנתי לקידום המטרות. הצעת הממשלה תונח על שולחן הכנסת כחלק מהצעת חוק התקציב השנתי, ותועבר להכנה לוועדה לפיקוח על הקרן. החוק מטיל על הממשלה לפרט את מטרת ההקצאה והשיקולים בבחירתה; הסכום מוקצה למחקר, פיתוח והשקעה באנרגיה מתחדשת; סכום המוקצה לעידוד תעסוקה בנגב; וביצוע בפועל של ההקצאות בשנתיים הקודמות ואופן יישומן.

לפי הדו"ח שהוגש עתה, אירועי שוק בלתי נמנעים בעולם המניות, והירידות בשערי המניות בחודשים ספטמבר ואוקטובר, הביאו לכך שהקרן רשמה תשואה שלילית בחודשים אלו. מנגד, בחודשים האחרונים של שנת 2022, נרשמו ביצועים חיוביים בשוק המניות ובסיכומה של השנה רשמה הקרן תשואה חיובית של 1.2%. מאז תחילת פעילות הקרן ביוני 2022, הופקד בקופת הקרן סכום של כ-608 מיליון דולר. סך נכסי הקרן עומד, נכון ליום דצמבר 2022, על כ-617 מיליון דולר, כאשר 90% מנכסי הקרן נקובים בדולר אמריקאי.

בחודשים הראשונים של שנת 2023 נפתח פער ניכר בביצועים של השווקים הפיננסיים בישראל. מספר אירועים יוצאי דופן שהתרחשו בעולם הביאו לפגיעה בביצועי השווקים הפיננסיים. יו"ר ועדת ההשקעות של הקרן, מר ירום אריאב, ציין בדו"ח כי ועדת ההשקעות של הקרן שמה לעצמה מטרה למתן את הסיכון שנוצר בשנה האחרונה בשווקים הפיננסיים; זאת על ידי פריסת ההשקעות. התנודתיות הגבוהה בשוק עקב זינוק באינפלציה והעלאת שערי הריבית של הבנקים המרכזיים לאחר כעשור של ריבית אפסית, המשבר בענף ההייטק, התמשכות מלחמת רוסיה-אוקראינה שהביאה לזינוק ותנודתיות במחירי האנרגיה, כל אלה ועוד הכניסו אי שקט בשווקים הפיננסיים תוך נטייה לירידה מהותית של מחירי המניות ואגרות החוב.

לסיכום: בקרן לאזרחי ישראל נצבר סך של 617 מיליון דולרים. 90% מנכסי הקרן נקובים בדולר אמריקאי. בסיכום שנת 2022 רשמה הקרן תשואה חיובית של 1.2%. מדיניות ההשקעה של שנת 2022 מהווה שלב ראשון של השקעות מבחינת סוגי הנכסים ואופן ההשקעה. היא צפויה להתרחב במטרה להשיא את הכנסות הקרן ולאפשר את המשך קיומה לדורות רבים.

[לדוח השנתי של הקרן לאזרחי ישראל.](#)

לפי סעיף 38 לחוק, הקרן לאזרחי ישראל תקצה סכום שנתי לתקציב המדינה אשר ישמש למטרות חברתיות, כלכליות וחינוכיות. בעשר השנים הראשונות לפעילותה, תעביר הקרן לתקציב המדינה סכום העומד על 3.5% מנכסי הקרן

בקרן לאזרחי ישראל נצבר סך של 617 מיליון דולרים. 90% מנכסי הקרן נקובים בדולר אמריקאי. בסיכום שנת 2022 רשמה הקרן תשואה חיובית של 1.2%

דו"ח שנתי של הרשות לניירות ערך 2022

הדו"ח השנתי של הרשות לניירות ערך לשנת 2022 עוסק במגוון פעילויות הרשות בארבעה פרקים: (1) אודות הרשות – הפרק עוסק בהיקף הפיקוח תוך תיאור המבנה הארגוני של הרשות; (2) נתוני השוק מהשנה החולפת – הפרק עוסק בתאגידים נסחרים, קרנות נאמנות ויועצי השקעות, משווקי השקעות ומנהלי תיקי השקעות; (3) עיקרי פעילות הרשות – הפרק עוסק בארבעה יעדים של הרשות: שמירה על שוק הון הוגן, ביסוס שוק הון הציבורי והרחבתו, קידום החדשנות הטכנולוגית בשוק ההון וקידום התחרות בשוק ההון; (4) תקציב וסעיפי דיווח נוספים – הפרק סוקר את דו"ח ביצוע התקציב לשנת 2022 ואת התקציב המאושר לשנת 2023; (5) אחריות תאגידים – הפרק עוסק באחריות סביבתית וחברתית של תאגיד, כמו גם שקיפות ושיתוף הציבור בתהליכי קבלות החלטות והבטחת סביבת עבודה הוגנת.

להלן נסקור את עיקרי הפרק השלישי בדו"ח, המטפל בפעילות הרשות להשגת יעדים של שמירה על שוק הון הוגן, וביסוס שוק ההון הציבורי והרחבתו.

שמירה על שוק הון הוגן: הרשות סוקרת את פעילותה בשלושה מישורי אכיפה להשגת יעד זה: פלילית, מנהלית, ומעורבות בהליכי אכיפה אזרחית ופרטית. בשנת 2022 הרשות פתחה בחקירות גלויות ב-15 מקרים של עבירות הנוגעות למידע פנים, דיווח ומתן פרטים מטעים בדו"חות, תרמית בניירות ערך, הצעה ומכירה ללא תשקיף ועבירות על חוק העונשין ועל חוק איסור הלבנת הון. רוב העשייה בתחום האכיפה נסבה על מקרים של הונאת משקיעים ותיקי מעילות בחברות ציבוריות המעניקות אשראי חוץ בנקאי.

1. **אכיפה פלילית:** בשנת 2022 הוגשו שמונה כתבי אישום, ושישה ערעורים לבית המשפט העליון והחלו דיונים בארבעה כתבי אישום שהוגשו שנה קודם לכן. בשנת 2022 נחתמו חמישה הסדרים לסגירת תיק בתנאים.

2. **אכיפה מנהלית:** בשנת 2022 נפתחו 12 תיקים מנהלים, חלקם תיקים שנסגרו בפרקליטות והעברו למסלול מנהלי. נוהלו שני הליכים שנפתחו שנה קודם לכן בוועדת האכיפה המנהלית. ההפרות הנדונות במסלול זה הן מגוונות, כגון: אי דיווח או דיווחים מטעים, הצעה לציבור של ניירות ערך ללא תשקיף, שימוש במידע פנים, תרמית בניירות ערך ובקשה לביטול רישיון יחיד לפי חוק הסדרת העיסוק בייעוץ השקעות, בשיווק השקעות ובניהול תיקי השקעות, תשנ"ה-1995. גובה העיצומים הכספיים שהוטלו על ידי ועדת האכיפה המינהלית בשנת 2022 נע בין 20,000 ₪ ועד 900,000 ₪, וסך העיצומים עמד על 2,930,646 ₪ בשנה זו.

3. **אכיפה פרטית:** מעורבות הרשות לניירות ערך בהליכים משפטיים אזרחיים באה לידי ביטוי בשני ערוצים מרכזיים: (א) הליכים משפטיים שבהם הרשות נתבעת; (ב) הליכי אכיפה פרטיים של דיני ניירות ערך ודיני חברות. באלה הרשות מעורבת בכמה היבטים: סיוע במימון תובענות ייצוגיות בתחום ניירות ערך ותביעות נגזרות; בחינה של הסדרי פשרה בהליכים אלה ומעורבות בהם; התייצבות בהליכים והבעת עמדות מקצועיות. הפעילות במסלול זה מנהלת על ידי הייעוץ המשפטי של הרשות בשילוב גורמים חיצוניים, כמו הפרקליטות.

ביסוס שוק ההון הציבורי והרחבתו: הרשות מציינת כי בשנים האחרונות מתפתחות השקעות אלטרנטיביות בכלים שאינם עונים להגדרה הקלאסית של ניירות ערך ובאפיקים שלא היו מקובלים בעבר, כמו נכסים דיגיטליים שמבוססים על טכנולוגיות רישום מבוזר. התוצאה היא ירידה בהיקף של שוק ההון הציבורי, שאינה מתיישבת עם האינטרס הציבורי והלאומי לפתח שוק הון אטרקטיבי ומבוסס. על כן, הרשות הציעה לתקן את תחולת דיני נירות שיחולו גם על נכסים דיגיטליים ולהקים בורסה ייעודית.

1. **הצעה לתיקון תחולת דיני נירות ערך בנוגע לנכסים דיגיטליים:** השוק המבוזר פועל כיום בהיעדר אסדרה ופיקוח. הנכסים הדיגיטליים יוצרים סיכונים גבוהים

רוב העשייה בתחום האכיפה נסבה על מקרים של הונאת משקיעים ותיקי מעילות בחברות ציבוריות המעניקות אשראי חוץ בנקאי

בשנים האחרונות מתפתחות השקעות אלטרנטיביות בכלים שאינם עונים להגדרה הקלאסית של ניירות ערך ובאפיקים שלא היו מקובלים בעבר, כמו נכסים דיגיטליים שמבוססים על טכנולוגיות רישום מבוזר

מכמה סיבות: המורכבות הטכנולוגית; פערי המידע בין הגורמים המציעים את הנכסים והשירותים לבין ההבנה והידע שיש לציבור; והיעדר אסדרה כוללת. בדו"ח שפרסם אגף הכלכלנית הראשית של משרד האוצר, "דו"ח הסדרת תחום הנכסים הדיגיטליים, מפת דרכים למדיניות" מנובמבר 2022, הומלץ לתקן את חוקי ניירות ערך כך שיסדרו תחת החוק גם השקעות מהסוג הנ"ל.

הרשות לניירות ערך הקימה שתי וועדות לבחינת האסדרה של הנפקת מטבעות קריפטוגרפים לציבור, שקבעו שהפעילות בנכסים אלה עשויה להיות כפופה לתחולת דיני ניירות ערך. הדו"ח של אגף הכלכלנית הראשית של משרד האוצר כלל המלצות בשלוש קטגוריות: (1) הקלת חסמי כניסה שקיימים במסגרת האסדרתית הקיימת, כגון: מתן רישיונות לנותני שירותים פיננסיים מוסדרים במטבע וירטואלי והבטחת יישומו של נוהל בנקאי תקין; (2) טיוב והרחבת התשתית האסדרתית הקיימת – יש לתקן את חוקי ניירות ערך כדי שיובהר שהם חלים גם על נכסים דיגיטליים בהתאמה; (3) הומלץ לרכז את סמכויות האסדרה בידי רגולטור אחד, כאשר אחת החלופות המוצעות מתייחסת לרשות ניירות ערך כרגולטור מתאים.

2. **בורסה ייעודית:** במרץ אישרה ועדת השרים לענייני חקיקה את הצעת-חוק ניירות ערך (תיקון מס' 70), התשפ"א-2021, שאחד מיעדיה המרכזיים הוא הקמת בורסה ייעודית – פלטפורמת מסחר שהפעילות בה מיועדת לסחר במניות של תאגידים בעלי מאפייני פעילות חדשניים. המטרה היא לקדם מסחר בניירות ערך בפלטפורמות בעלות מאפיינים משתנים וייחודיים שאינן בעלות היקף עבודה כמו בורסות גדולות וראשיות. צוין כי הרחבת הבורסה לאפיקים חדשים תגוון פתרונות מימון לעסקים. הקמת בורסה ייעודית תאפשר גם חשיפה של ציבור המשקיעים למגזרי השקעה נוספים.

[הרשות לניירות ערך, דו"ח שנתי 2022.](#)

[הצעת חוק לתיקון חוק ניירות ערך \(תיקון מס' 70\), התשפ"א-2021.](#)

סביבה, חברה וממשל

בדצמבר 2022 פרסמה רשות ניירות ערך הוראה למנהלי קרנות ולבעלי רישיונות גדולים לדווח לציבור על אופן שילוב שיקולי חברה, סביבה וממשל (ESG – Environmental, Social, Governance) בקבלת החלטות השקעה. הוראה זו מהווה המשך להמלצות משנת 2021 במסגרתן קראה הרשות לכל התאגידים, שניירות הערך שלהם נסחרים בבורסה, לפרסם באופן וולונטרי דו"ח אחריות תאגידי שנת. במסגרת ההוראה החדשה, ושעה שנושא ה-ESG תפס נפח משמעותי בשיח הציבורי, הרשות הורתה למנהלי קרנות ובעלי רישיונות גדולים לשקף למשקיעים את האופן שבו הם משלבים שיקולי ESG בהחלטות השקעה.

ההשקעות החברתיות הן תחום המתחשב ברווחה החברתית הכוללת, בנוסף לשיקולי הרווח הכלכלי. בשנים האחרונות חלה עליה בהתעניינות בתחום זה מצד משקיעים בשוקי ההון בעולם. אחד מעקרונות האסדרה בענף ההשקעות הוא הגילוי, המתבצע בשני משוורים: האחד – גילוי מצד תאגידים שמניותיהם נסחרות בבורסה על אופן התייחסותם לשיקולי ESG, והשני – גילוי מצד משקיעים, בעיקר גופים מוסדיים, על אופן התחשבותם בהיבטי ESG בהחלטות השקעה. כידוע, דרישות הגילוי מכוח דיני ניירות ערך מחייבות פרסום מידע על בסיס עיקרון המהותיות. הוראות הגילוי הספציפיות עוסקות בנושאים רבים, אך יישומם נגזר ממהותיות המידע הרלוונטי למשקיע הסביר (למשל: ע"א 5320/90 א.צ. ברנוביץ נכסים והשכרה בע"מ נ' רשות ניירות ערך (מיום 6.4.2023)). במסגרת ההוראה החדשה של הרשות לניירות ערך, הוטלה על מנהלי קרנות ובעלי רישיונות גדולים לבחון אם לתת משקל לשיקולי ESG, ולדווח על כך

הרשות לניירות ערך הקימה שתי וועדות לבחינת האסדרה של הנפקת מטבעות קריפטוגרפים לציבור, שקבעו שהפעילות בנכסים אלה עשויה להיות כפופה לתחולת דיני ניירות ערך

לציבור. חובה זו חלה בהליך הערכה וניהול סיכונים, בתהליך בחירת ההשקעה, בנייתו ההשפעה על התשואה, במדיניות ההצבעה באספות כלליות ובבירור צרכי הלקוח. על מנהלי קרנות ובעלי רישיונות גדולים הטל לפרט אם מדיניותם כוללת שילוב של שיקולי סביבה, חברה וממשל. במידה ומדיניותם כוללת שיקולים אלה, עליהם להציג זאת, ולשקף את יישום המדיניות, כך שתהיה נגישה ומובנת למשקיע.

על פי המלצות הרשות משנת 2021, "מדיניות השקעות אחראית" נחשבת כזו המתחשבת בשיקולים בשלושה תחומים עיקריים: סביבה, חברה וממשל. מושג זה מבטא שינוי בנוגע לניהול השקעות ובחינה איכותנית של חברות. בתחום הסביבתי, מדיניות השקעות אחראית מביאה בחשבון שיקולים של זיהום סביבתי ותעשייתי, התחממות כדור הארץ, פגיעה בחי ובצומח, ועוד. בתחום החברתי, מדיניות אחראית מתחשבת בתנאי עבודה, בריאות העובדים ומתן זכויות לעובדים, תמיכה בקהילה ובחברה ומניעת הפרה של זכויות אדם. בנוגע לתחום התאגידי, מדיניות אחראית מביאה בחשבון את מידת הבקרה והממשל התאגידי, ולקיחת אחריות על פעולות התאגידי.

בעולם כולו ניתן לזהות מגמה של אימוץ רגולציה התומכת בשילוב שיקולי סביבה, חברה וממשל בתהליכי השקעות. בתוך כך, אומץ עקרון הגילוי המחייב את הגורם המפוקח לשקף לציבור באיזה אופן מיושמים שיקולים אלה באסטרטגיית ההשקעות שלו. בארצות הברית לא קיימות דרישות גילוי פרטניות מכוח דיני ניירות ערך בנושא ESG. עם זאת, ברקע המגמה הגלובלית הונחו שם לדיון שתי הצעות חוק בנושא: הראשונה, צפויה לחייב יועצי השקעות גדולים לאמץ וליישם מדיניות המתחשבת בגורמי סביבה, חברה וממשל בעת ביצוע השקעה; השנייה, צפויה לחייב קרנות לפרסם מדיניות הנוגעת לנהלי ממשל תאגידי, עבודה וזכויות אדם.

באירופה, כחלק מהמגמה הגלובלית, התפתחה לאחרונה פרקטיקה של חברות המדווחות לפי קריטריונים של ESG, כאשר לרוב הגילוי אינו נעשה מכוח החוק. מדינות שונות בעולם, בעיקר באירופה, החלו לדרוש מחברות גדולות העונות על קריטריונים מסוימים, כמו מספר מועסקים או מחזור הכנסות שנתי, לשלב במסגרת הדו"חות הכספיים השנתיים מידע בנוגע לפעילותן בתחום האחריות התאגידי לרבות שיקולי ESG. בשנת 2014 נכנסה לתוקף דירקטיבה אירופאית - (Disclosure of Non-Financial and Diversity Information by Certain Large Undertakings and Groups), הקובעת כללי גילוי מידע שאינם פיננסי בחברות גדולות. הדירקטיבה קובעת כי החל משנת 2018 חברות גדולות המעסיקות יותר מ-500 עובדים, גם אם הן חברות פרטיות שאינן כפופות לדיני ניירות ערך, מחויבות לשלב מידע שאינם פיננסי בדו"חות הכספיים השנתיים שלהן: מדיניותן בסוגיות של הגנת הסביבה, אחריות חברתית ויחס לעובדים, כיבוד זכויות אדם, הימנעות ממעורבות בשחיתות ומתן שוחד, גיוון בהרכב הדירקטוריון, וכן, עליהן לפרסם הערכה בדבר השפעת שיקולי ESG על ערך החברה.

ראו: "הוראות למנהלי קרנות ולבעלי רישיונות גדולים בדבר שילוב שיקולי סביבה, חברה וממשל בתהליכי קבלת החלטות השקעה וניהול סיכונים" (רשות ניירות ערך, 19.12.2022).

במסגרת ההוראה החדשה של הרשות לניירות ערך, הוטלה על מנהלי קרנות ובעלי רישיונות גדולים החובה לבחון אם לתת משקל לשיקולי ESG, ולדווח על כך לציבור

בעולם כולו ניתן לזהות מגמה של אימוץ רגולציה התומכת בשילוב שיקולי סביבה, חברה וממשל בתהליכי השקעות. בתוך כך, אומץ עקרון הגילוי המחייב את הגורם המפוקח לשקף לציבור באיזה אופן מיושמים שיקולים אלה באסטרטגיית ההשקעות שלו

שוק העבודה בישראל: 2022

אגף הכלכלנית הראשית במשרד האוצר פרסם דו"ח הסוקר את שוק העבודה בישראל לשנת 2022. הדו"ח בוחן את היקף העבודה לפני ואחרי הקורונה בקרב מועסקים בקבוצות גיל שונות, במגזרים שונים ובקרב אוכלוסיות מוחלשות, ובהשוואה למדינות ה-OECD. כן נסקר מצב התעסוקה בענף ההייטק שבלט בשגשוגו במהלך המשבר.

הדו"ח מחלק את קבוצת העובדים לשלוש קבוצות גיל: 15-24; 25-64 ו-65+. הקבוצה העיקרית לעבודה היא זו שבין 25-64. הדו"ח משווה בין היקף התעסוקה של שכבות גיל אלה בשנת 2022 לבין שנת 2019:

- קבוצת הגיל 15-24: שיעור התעסוקה בקבוצת הגיל הצעירה עמד בשנת 2022 על 60.9% בהשוואה לשנת 2019 שבה עמד על 61.1%.
- קבוצת הגיל 25-64: שיעור התעסוקה בקבוצת גיל העבודה העיקרי עמד בשנת 2022 על 78.6% בהשוואה לשנת 2019 בה שיעור התעסוקה עמד על 77.7%.
- קבוצת הגיל 65+: שיעור התעסוקה בקבוצת הגיל השלישי עמד בשנת 2022 על 21.4% בהשוואה לשנת 2019 בה שיעור התעסוקה עמד על 21.7%.

במבט משווה למדינה מפותחת כמו ארה"ב, בה שיעור התעסוקה לגיל השלישי ירד ב-1.4%, הדו"ח מצהיר שמצבה של קבוצת הגיל השלישי בחזרה לשוק העבודה הוא משביע רצון. על-פי דו"ח שפרסם ה-OECD, שיעור התעסוקה בישראל בשנת 2022 עמד על כ-78.7% וממוקם מעל הממוצע בהשוואה למדינות הארגון ששיעור התעסוקה בהן בממוצע הוא כ-77.9%.

הדו"ח בוחן גם את גלי הפיטורים ומעברים בין מקומות עבודה בזמן המשבר, לפני ולאחרי. בשנת 2019, שיעור המועסקים המעוניינים להחליף את עבודתם עמד על כ-7.5%; בשנים 2020-2021, כחות מועסקים היו מעוניינים להחליף את מקומות עבודתם ושיעורם עמד על כ-5.8%; ובשנת 2022 תוך היציאה ממשבר הקורונה חלה עליה קלה בשיעור המועסקים המעוניינים להחליף את מקום עבודתם ונעמד על כ-6.3%. מנתונים אלו ניתן להסיק ששיעור המועסקים בישראל המעוניינים להחליף את מקום עבודה נמצא במגמת עליה אך נמוך ממצבו טרם המשבר.

ענף ההייטק התאפיין בצמיחה בעת הקורונה. בשנת 2019, שיעור המועסקים בענף ההייטק עמד על 8.4% מהמשק הישראלי; ובשנת 2022 עמד שיעור המועסקים בענף זה על 9.9% מהמשק, גם לאחר גל הפיטורים שפקד את הענף ברבעון האחרון לשנת 2022 והמשיך בשנת 2023. טרם ניתן להצביע באופן חד-משמעי על הסיבות לגל הפיטורים הנוכחי שממשיך להתרחש בענף.

צוין כי תהליך החזרה במדינות ה-OECD למצב התעסוקה ערב המשבר, וישראל ביניהן, היה מהיר יותר מהתחזיות. התחזיות התבססו על ההתאוששות האיטית של המשק הגלובלי לאחר המשבר הפיננסי בשנת 2008. הדו"ח מסביר שהחזרה המהירה יחסית הפעם נבעה בין היתר מנקיטת הליכים מדיניים באופן מהיר לרבות תוכניות לשימור עובדים ומענקי סיוע לעסקים, ואלה יושמו כלקחים מהמשבר הגלובלי הקודם.

שינויים במודל העסקה: הדו"ח מתאר עליה הדרגתית בהיקף בשעות העבודה השבועיות לאחר מגפת הקורונה. בשנת 2019 היקף שעות העבודה הממוצע בקרב מועסקים בישראל עמד על 35.8 שעות שבועיות; בשנים 2020-2021 היקף שעות העבודה עלה ל-36.8 שעות עבודה שבועיות; בשנת 2022 היקף שעות העבודה השבועי חזר לעמוד על 35.8 שעות שבועיות כפי שהיה בטרם משבר הקורונה. לצד זאת, שוק התעסוקה מאמץ מודלים חדשים להעסקת עובדים: עבודה מרחוק ועבודה במודל

צוין כי תהליך החזרה במדינות ה-OECD למצב התעסוקה ערב המשבר, וישראל ביניהן, היה מהיר יותר מהתחזיות. התחזיות התבססו על ההתאוששות האיטית של המשק הגלובלי לאחר המשבר הפיננסי בשנת 2008. הדו"ח מסביר שהחזרה המהירה יחסית הפעם נבעה בין היתר מנקיטת הליכים מדיניים באופן מהיר לרבות תוכניות לשימור עובדים ומענקי סיוע לעסקים, ואלה יושמו כלקחים מהמשבר הגלובלי הקודם

מהמשבר הגלובלי הקודם

היברידי. התפתחות מודל העבודה מרחוק בזמן הקורונה הובן על רקע רצון העסק לשמר את הפעילות במהלך המגפה; אך ההתמדה במודל זה, כמו גם אימוץ המודל ההיברידי בעידן הפוסט-קורונה, מוכיחים את יעילותם המשקית. הדו"ח מציג פילוח לפי ענפים במשק ושילוב עבודה מהבית לפי אחוזי משרה. בשירותי התמיכה הטכנית, שיעור העבודה מרחוק עומד על 7%; בענף שירותים פיננסיים שיעור העבודה מהבית עומד על כ-16%; והענף הבולט הוא מידע ותקשורת (כולל ענף ההייטק), בהם שיעור העבודה מרחוק עומד על 34% ביחס לשעות העבודה הכוללות של העובד.

הדו"ח מצביע על נתון מעניין הנוגע לשילוב אוכלוסיות מיוחדות בשוק העבודה לאחר המשבר: שיעור התעסוקה בגילאי העבודה העיקריים בשנת 2022 עלה בקרב נשים חרדיות ב-3.5% ואצל נשים ערביות ב-5.3% וזאת בהשוואה לשיעור התעסוקה בשנת 2019. מאידך, אנו מבחינים בירידה בשיעור התעסוקה אצל הגברים הערבים, שעמד על 73.2% בשנת 2022 ואילו בשנת 2019 עמד על 74.3%.

[לדוח סיכום מצב שוק העבודה בשנת 2022.](#)

תרופה במחיר מופרז

במאי 2023 אישר בין הדין לתחרות הסדר פשרה שנחתם בין רשות התחרות לבין חב' אמ.בי.איי פארמה בע"מ (MBI), העוסקת בשיווק תרופות של חברות בינלאומיות. בגדרו של ההסדר הוטל על MBI לשלם עיצום כספי בסך 5 מיליון ש"ח וסך של 200 אלף ש"ח למנכ"ל החברה ולמנהלת השותפה בה, בעילה של גבית מחיר גבוה ובלתי הוגן. נשוא הפשרה הוא התכשיר לידיאנט, המשמש לטיפול במחלה מטבולית נדירה בשם CTX. הסדר הפשרה נחתם על רקע החלטה תקדימית של רשות התחרות מיום 27.12.2022, שקבעה לראשונה כי חברה ניצלה לרעה את מעמדה המונופוליסטי, שעה שגבתה מחיר גבוה ובלתי הוגן.

עובר לשיווק הלידיאנט, MBI שיווקה בישראל תכשיר בשם קסנבילוקס. על אף שתכשיר זה לא נרשם לטיפול במחלת ה-CTX, הוא נמכר על ידי חב' MBI כתכשיר המשמש למחלה, ונרכש על ידי קופות החולים לצורך כך. החקירה חשפה עובדות אלה:

- עד שלהי שנת 2014, הקסנבילוקס שווק על ידי שני יבואנים במחיר ממוצע של כ-3,800 ש"ח לחפיסה;
- מסוף שנת 2014 עד שנת 2017, חב' MBI שיווקה את הקסנבילוקס בבלעדיות, כאשר מחירו נע בטווח שבין 8,100-16,700 ש"ח;
- בשלהי שנת 2017, חב' MBI רשמה בפנקס התכשירים את הלידיאנט, ובד בבד פסקה לחלוטין מכירת הקסנבילוקס בישראל;
- בשנת 2018 נמכר הלידיאנט במחיר ממוצע של כ-48,000 ש"ח לחפיסה;
- בינואר 2019, לאחר פניית קופות החולים, התיר משרד הבריאות לייבא תכשיר יפני בשם צ'ינו ששימש לטיפול במחלת ה-CTX. בעקבות זאת, ירד מחיר הלידיאנט למחיר ממוצע של כ-32,000 לחפיסה;
- ביולי 2019 הופסק שיווק הצ'ינו בישראל על רקע מחסור בחומרי גלם;
- בינואר 2020 נכלל הלידיאנט בסל שירותי הבריאות במחיר ממוצע של 32,000 ש"ח לחפיסה.

חקירת הרשות נפתחה בעקבות תלונה מנובמבר 2019 שהגיש משרד הבריאות, בה נטען כי משלהי 2017 ולאחר שהפכה למשווקת יחידה, חב' MBI העלתה את מחיר הלידיאנט במאות אחוזים ללא הצדקה מהותית ביחס למחיר הקסנבילוקס, כאשר בין התכשירים לא קיים שוני ממשי מבחינת מרכיביהם. לכל המאוחר מיולי 2019, החברה החזיקה בנתח שוק שהיווה את הרוב המכריע באספקת תכשיר לטיפול במחלת ה-CTX.

שוק התעסוקה מאמץ מודלים חדשים להעסקת עובדים: עבודה מרחוק ועבודה במודל היברידי. התפתחות מודל העבודה מרחוק בזמן הקורונה הובן על רקע רצון העסק לשמר את הפעילות במהלך המגפה; אך ההתמדה במודל זה, כמו גם אימוץ המודל ההיברידי בעידן הפוסט-קורונה, מוכיחים את יעילותם המשקית

במאי 2023 אישר בין הדין לתחרות הסדר פשרה שנחתם בין רשות התחרות לבין חב' אמ.בי.איי פארמה בע"מ (MBI), העוסקת בשיווק תרופות של חברות בינלאומיות. בגדרו של ההסדר הוטל על MBI לשלם עיצום כספי בסך 5 מיליון ש"ח וסך של 200 אלף ש"ח למנכ"ל החברה ולמנהלת השותפה בה, בעילה של גבית מחיר גבוה ובלתי הוגן

במקרה של MBI דובר בביקוש קשיח ובמטופלים שלא יכלו לרכוש תרופה חלופית. נמצא כי MBI שלטה בנתח המכריע של השוק ולא נכחו אלטרנטיבות סבירות. לאור חיוניות המוצר, קופות החולים נדרשו לשלם סכומים עודפים עבור התכשיר, שהיו יכולים לשמש לרכישת תרופות אחרות או ציוד רפואי, ולשיפור השירות למבוטח

חב' MBI הייתה מודעת לכך שקופות החולים לא תוכלנה לוותר על רכישת הלידיאנט; זאת, משום שהתכשיר מכיל את החומר הפעיל CDCA, והחולים נדרשים ליטול אותו באופן רציף במשך כל חייהם. הפסקה עלולה לגרום נזק נירולוגי קשה ובלתי הפיך. שעה שלא היו לקופות החולים תרופות חליפיות, והן מחויבות לספק ללקוחות תרופה למחלה, כוח המיקוח שלהן היה מוגבל ולא הייתה להן אפשרות להימנע מרכישת התכשיר במחירו הגבוה.

על מנת לבחון אם רמת המחיר שחב' MBI קבעה לתכשיר הייתה מופרזת, רשות התחרות ערכה השוואה בין מאפייני הלידיאנט ומחירו לבין המאפיינים והמחיר של תכשיר הקסנבילוקס. המחקר מצא כי בין התכשירים אין הבדל משמעותי מבחינת הרכבם, שכן שניהם מכילים את החומר הפעיל CDCA הנדרש לטיפול במחלת ה-CTX ושניהם משמשים את אותו ציבור החולים. בשנת 2017 עמד מחיר הקסנבילוקס על סך כ-8,100 ש"ח לחפיסה, בעוד שבתחילת שנת 2020 עמד מחיר הלידיאנט על סך של כ-32,000 ש"ח לחפיסה. בשימוע טענה MBI כי חלו שינויים בעלויות השיווק והסיכון בשיווק התכשיר. אולם רשות התחרות לא מצאה ממש בטענות אלה וקבעה כי לא הוכחה הצדקה כלכלית לפערי המחירים.

אינדיקציה נוספת למחיר הגבוה מצויה בפער בין עלות המוצר למחירו. לאור העובדה שחב' MBI משווקת את התכשיר ולא מייצרת אותו, עלות התכשיר היא עלות רכישת התכשיר. כדי לאמוד את הפער, הרשות השוותה בין הרווח הגולמי שצמח ל-MBI מהקסנבילוקס, לבין הרווח הגולמי שהפיקה עבור הלידיאנט. הבדיקה הראתה שהרווח הגולמי של MBI עלה משמעותית בתקופת שיווק הלידיאנט.

לפי לסעיף 29א(ב)(1) לחוק התחרות הכלכלית, אין די בקביעה שהמחיר הוא גבוה, אלא שיש לבחון אם המחיר הוא גם בלתי הוגן. לפי הלכת קוקה-קולה [רע"א 1248/19 החברה המרכזית לייצור משקאות קלים בע"מ נ' גפניאל (26.7.2022)], נטל ההוכחה עובר בשלב זה לבעל המונופולין, להראות כי על אף היות המחיר גבוה, ישנם טעמים השוללים את המסקנה שהוא בלתי הוגן. במסגרת זו נבחנו הפרמטרים הבאים: יחסי הכוחות בין בעל המונופולין לצרכן; מעמדו של בעל המונופולין; הנזק הישיר שנגרם לצרכן מגביית המחיר הגבוה; מצב התחרות בשוק ואם קיימים טעמים אחרים למחיר הגבוה כגון חדשנות, בידול או נטילת סיכונים. במקרה של MBI דובר בביקוש קשיח ובמטופלים שלא יכלו לרכוש תרופה חלופית. נמצא כי MBI שלטה בנתח המכריע של השוק ולא נכחו אלטרנטיבות סבירות. לאור חיוניות המוצר, קופות החולים נדרשו לשלם סכומים עודפים עבור התכשיר, שהיו יכולים לשמש לרכישת תרופות אחרות או ציוד רפואי, ולשיפור השירות למבוטח. יתרה מכך: MBI פעלה לביצור מעמדה בשוק על ידי ניסיונות חוזרים למניעת שיווק תכשירים חלופיים בישראל. למשל, שעה שפנתה ליצרן התרופה החלופית ביפן על מנת למנוע ממנו למכור את תכשיר הצי"נו בישראל. ולבסוף, הרשות סברה כי רישום התרופות בישראל לא דרש מהחברה ליטול סיכון מיוחד שהצדיק העלאת מחיר.

לפיכך, רשות התחרות קבעה כי MBI ניצלה את מעמדה המונופוליסטי לרעה בשוק אספקת התרופות לחולי ה-CTX כאשר קבעה מחיר גבוה ובלתי הוגן לתכשיר הלידיאנט, וזאת בין יולי 2019 ועד נובמבר 2021. הרשות החליטה להטיל על החברה עיצום כספי בסך 8 מיליון ש"ח, ועיצומים כספיים לנושאי המשרה הנ"ל בסכום 600 אלף ש"ח לכל אחד. כאמור, במסגרת הסדר הפשרה בבית הדין לתחרות, הופחת סכום העיצום לסך 5 מיליון ש"ח לחברה ו-200 אלף ש"ח לכל אחד משני נושאי המשרה.

ראו: ת"כ 23-01-24588-01 א.מ.ב.י.איי פארמה בע"מ ואח' נ' רשות התחרות (מאי, 2023).

ראו: החלטה של רשות התחרות בדבר "ניצול מעמד לרעה בניגוד להוראות לפי סעיף 29א(ב)(1) לחוק התחרות הכלכלית, התשמ"ח-1988, ודרישת תשלום לפי סעיף 50 לחוק – א.מ.ב.י.איי פארמה בע"מ ונושאי המשרה בה" (27.12.2022).

מחיר הקוטג' איננו מופרז

בית המשפט העליון קיבל ערעור שהגישה תנובה על פסק-דין שקבע כי גבתה מחיר מופרז עבור גבינת הקוטג' (ע"א 4120/20 עו"ד אופיר נאור נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ 28/11/2022).

הערכאה קמה קבעה כי תנובה גבתה מחיר מופרז על הקוטג' בשנים 2008-2011, והטילה עליה לשלם פיצוי לציבור בסך 15.8 מיליון ₪ (ת"צ 11-07-46010 מיום 3/1/2013). בכך התקבלה בחלקה תובענה ייצוגית, בה נתבע מתנובה פיצוי בסך 125 מיליון שקל, בטענה שניצלה לרעה את מעמדה המונופוליסטי (כ-70%) בשוק המוצר (גבינת קוטג'), בניגוד לאיסור שבסעיף 29 לחוק התחרות הכלכלית, התשמ"ח-1988. אך תוצאה זו נהפכה בעליון; בית המשפט העליון אמנם חזר ואישר את הלכת קוקה קולה המכירה באיסור על גביית מחיר גבוה ובלתי הוגן, אך פסק שיש להפעילה בריסון.

בעניין קוקה קולה (רע"א 1248/19 החברה המרכזית לייצור משקאות קלים בע"מ נ' גפניאל מיום 26/07/2022), כב' השופטת ברון הגדירה את המבחן הדו-שלבי שנדרש ליישום האיסור. ראשית, על התובע להוכיח שהמונופול גבה מחיר גבוה בעזרת מבחני עזר: מבחן העלויות - המתמקד בפער שבין מחיר המוצר לבין העלות לייצור; ומבחן הרווחיות - ניתוח הרווחיות של בעל המונופולין ממכירת המוצר ביחס לרווחיות המקובלת בענף הרלוונטי; ומבחן השוואה - לפיו יש להשוות בין המחיר שגובה המונופול למחיר שגובות המחרות בשוק. שנית, יעבור הנטל לכתפי המונופול להוכיח כי המחיר איננו בלתי הוגן. בשלב זה ייבחן אם המחיר המופרז הוא תוצאה של ניצול לרעה של כוח שוק מונופוליסטי או שהוא נובע מסיבה לגיטימית. בכלל זה יישקלו פערי הכוחות בין המונופול לבין לקוחותיו, חסמי הכניסה לשוק, ועוצמת הביקוש למוצר. מדובר בשאלה של מדיניות משפטית הדורשת הפעלת שיקול דעת.

נחזור למקרה תנובה. בית המשפט המחוזי יישם את מבחני העזר וקבע שמחיר הקוטג' היה גבוה ובלתי הוגן, ואולם בית המשפט העליון, כאמור, הפך את התוצאה.

מבחן העלויות: בית המשפט המחוזי בחן את הפער בין מחיר המוצר לבין עלויות ייצור, המשתקף ברווח התפעולי. לפי חוות הדעת הכלכלית מטעם תנובה, בשנת 2008 עמד הרווח התפעולי ממכירת קוטג' על 13.7%; בשנת 2009 - 19.8%; בשנת 2010 - 22%; ובמחצית הראשונה של שנת 2011 - 20.9%. בית המשפט השתמש בשיעור רווח של 20% כרף המצדיק התערבות, כפי שהציע הממונה על התחרות פרופ' דיידי גילה בגילוי דעת 1/14. בית המשפט סבר כי הפערים הנ"ל עוברים את "הגנת נמל המבטחים" של 20%. ואולם בית המשפט העליון סבר שאין מדובר ב"פער משמעותי" המצדיק התערבות.

מבחן הרווחיות: המבחן משווה בין רווחיות בעל המונופולין ממכירת המוצר הנבדק ביחס לרווחיות המקובלת בענף הרלוונטי. בית המשפט המחוזי קבע כי אין די בנתונים שסיפק התובע כדי להכריע לפי מבחן הרווחיות.

מבחן השוואה: בית המשפט המחוזי יישם שלושה מבחני השוואה שונים בכדי לבחון אם מחיר שגבתה תנובה עבור הקוטג' הוא גבוה.

מבחן עזר ראשון: השוואה בין רווחי תנובה מהקוטג' לבין רווחיה מכלל מוצרי החלב שהיא משווקת. נמצא כי רווחי תנובה מהקוטג' עולים בהרבה על רווחי תנובה לכלל מוצרי החלב שלה. בשנת 2008 שיעור הרווח מקוטג' היה גדול ב-5.4% משיעור הרווח על כלל מוצרי החלב. בית המשפט המחוזי קבע כי הפערים גדולים, והם הולכים וגדלים לאורך תקופת התביעה עד לפער של 14.6% במחצית הראשונה של שנת 2011. אך בית המשפט העליון פסל מבחן זה משום שהנתונים משקפים את הרווח הממוצע מכלל מוצרי החלב. בהכרח קיימים מוצרי חלב ששיעור הרווח ממכירתם גבוה מהממוצע. לא ניתן להסיק מהשוואה זו כי תנובה קבעה לקוטג' מחיר גבוה משמעותי, אלא אם כל המוצרים היו נמכרים בשיעור רווח זהה לחלוטין.

בית המשפט העליון קיבל ערעור שהגישה תנובה על פסק-דין שקבע כי גבתה מחיר מופרז עבור גבינת הקוטג'

בית המשפט קיבל את טענת תנובה לפיה הורידה את מחיר הקוטג' בעקבות המחאה החברתית של קיץ 2011 ופסק כי חברה מסחרית רשאית לשקול שיקולים מסוג זה

מבחן עזר שני: בית המשפט המחוזי השווה בין מחיר הקוטג' בתקופה הרלוונטית (2008-2011), לבין מחירי הקוטג' בשנים שלאחר מכן, והתרשם מהפער. בתקופה הרלוונטית מחיר הקוטג' הממוצע נע בין 6.2-6.97 ש"ח, ובשנים שלאחר קיץ 2011 היה מחיר הקוטג' נמוך מ-6 ש"ח. אך בית המשפט העליון קיבל את טענת תנובה, לפיה בקיץ 2011 החברה הורידה את מחירי הקוטג' בשל נזקים כלכליים ותדמיתיים שהסבה לה המחאה החברתית, וקבע בהקשר זה כי פירמה רשאית לשקול שיקולים מסוג זה ולהסיק מהם מסקנות כלכליות. אין בכך כדי להעיד שהמחירים עובר להורדה היו גבוהים במיוחד.

מבחן עזר שלישי: בית המשפט המחוזי יישם מבחן של השוואת רווחיות לשש חברות מתחרות העוסקות בייצור מוצרי חלב ומצא כי אחוז הרווח הגבוה ביותר היה בשנת 2010 - 18.5%. לעומת זאת, רווחי הקוטג' בשנת 2010 עמדו על 22%. אך בית המשפט העליון סבר כי הנתונים באשר לרווחי החברות המתחרות מתייחסים לממוצע רווחיהן, ואינם שוללים את האפשרות כי הן מוכרות קוטג' בשיעור רווח דומה לזה של תנובה.

לאור כל זאת, בית המשפט העליון קבע שעל סמך יישום מבחני העזר אין תימוכין לכך שתנובה קבעה מחיר גבוה משמעותית לקוטג'. מחיר גבוה משמעותית הוא תנאי הכרחי לקביעה כי הופר האיסור על קביעת מחיר גבוה במיוחד ובלתי הוגן. לפיכך די באמור כדי להוביל לקבלת הערעור של תנובה ולדחיית הערעור של נאור. עם זאת, נוכח חשיבות הדברים, בית המשפט העליון דן גם בשאלה אם המחיר היה בלתי הוגן.

במישור הוגנות המחיר, בית המשפט העליון קבע שיש להתחשב בשיקולים כלכליים ותחרותיים, לטווח הקצר ולטווח הארוך, הכרוכים בעילת המחיר המופרז. בית המשפט מנה רשימה של שיקולים שאינם מהווים רשימה ממצה: קיומן של אלטרנטיבות אמיתיות לצרכנים; הסיבות בגינן הצרכנים מעדיפים לרכוש את המוצר דווקא מבעל המונופולין; מידת החיוניות של המוצר מבחינת הצרכנים; עצמת החשש שהחלת העילה תפגע בתחרות ובציבור, בטווח הבינוני ובטווח הארוך, נוכח פגיעה פוטנציאלית במערך התמריצים של השחקנים הרלוונטיים; כן יש להתחשב בנסיבות המקרה הנדון והשוק הרלוונטי; ואם קיים רגולטור ייעודי אשר מחזיק בכלים לפיקוח על מחיר המוצר.

בית המשפט העליון מצא כי צרכנים שבחרו לרכוש קוטג' תנובה בתקופת התביעה, היו יכולים לרכוש קוטג' של המתחרות שסיפקו כ-30% מהקוטג' בשוק. בחירה זו מלמדת על העדפותיהם, ועל הצלחת תנובה לבדל את הקוטג' בהשוואה למתחריה. בנוסף, מאז שנת 2006, מוצרי קוטג' תנובה היו נתונים לפיקוח מחירים. זאת ועוד: קיומו של רגולטור ייעודי, שיש בידיו כלים אפקטיביים לפיקוח על מחירי המוצר הנדון, הוא שיקול חשוב בהכרעה אם להחיל את העילה דנן. בית המשפט ציין שיש משהו "שובה לב" בכך שהאזרח הקטן יכול להיכנס בנעלי רשות התחרות, ולעשות שימוש בעילת המחיר המופרז על מנת להילחם ביוקר המחיה. עם זאת, בית המשפט לא ייפך "לרגולטור העל" של המחירים בכלכלה הישראלית ובכך יעקוף את רשות התחרות הנהנית מממחיות וממשאבים לטיפול בנושא.

פסק הדין בעניין **תנובה** חותם שיח שיפוטי ארוך ונוקב בשאלה של תמחור מונופוליסטי מופרז. בפן האקדמי, נזכיר שתי דעות שהובעו לכאן ולכאן: מצד אחד, גישה מסויגת לעילת התמחור המופרז הוצגה במאמר של מיכל גל ויוסי שפיגל "עילת המחיר הגבוה הבלתי הוגן לאחר גפניאל: תנאים להחלטה" **עינוי משפט** (מרץ 2023). מצד שני, ראו גישתו של פרופ' דיויד גילה התומך ביישום רחב של עילה זו במאמרו: "מחיר מופרז כניצול לרעה של כוח מונופוליסטי" **משפטים** מה 761 (התשע"ו). רשות התחרות גיבשה בהדרגה מדיניות של זהירות כלפי עילת התמחור המופרז, החל מגילוי הדעת עליו חתום פרופ' גילה (גילוי דעת 1/14) ועד לגילוי הדעת שהוציאה מחליפתו של גילה, עו"ד מיכל הלפרין, ובו הוצגה גישה מצרה ליישום העילה (גילוי דעת 1/17: שיקולי הממונה על הגבלים עסקיים באכיפת האיסור על גביית מחיר בלתי הוגן גבוה (28.2.2017)).

לפסק הדין בערעור ראו: ע"א 4120/20, ע"א 5036/20 עו"ד אופיר נאור נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ ואח' 20.3.2023.

בית המשפט העליון מצא כי צרכנים שבחרו לרכוש קוטג' תנובה בתקופת התביעה, היו יכולים לרכוש קוטג' של המתחרות שסיפקו כ-30% מהקוטג' בשוק. בחירה זו מלמדת על העדפותיהם, ועל הצלחת תנובה לבדל את הקוטג' בהשוואה למתחריה

עתיד ללא עישון

בדצמבר 2022 חוקק בניו-זילנד חוק חדש:

Smokefree Environments and Regulated Products (Smoked Tobacco) 2022.

החוק מטיל איסור על מכירת סיגריות לכל אזרח שנולד מינואר 2009 ואילך; לפיכך, תחולת החוק מתפרשת ותמשיך להתפרש על כל על היילודים החדשים, כך שהדורות הבאים (שנולדו משנת 2009 ואילך) יקבלו הגנה מפני מכירת טבק.

סעיף 3א לחוק החדש מצהיר כי מטרת החוק היא לצמצם את כמות המעשנים, למנוע השפעה מזיקה של העישון על אלו שאינם מעשנים, להקטין את חשיפת אזרחי ניו זילנד למוצרי הטבק ובכך להפוך את מוצרי הטבק לפחות מושכים וממכרים. לקידום מטרות החוק, ממשלת ניו זילנד תגביל את כל צורות הפרסום והקידום של מוצרי הטבק, כקבוע בסעיף 3א(5) לחוק. מספר החנויות שתורשנה למכור מוצרי טבק יופחת מ-6,000 ל-600, מן הטעם שזמינות המוצרים מסייעת להתמכרות לטבק והחשיפה מעודדת צריכה.

דוח משרד הבריאות הניו-זילנדי קבע כי צמצום החשיפה למוצרי הטבק תפחית את הפיתוי למעוניינים להיגמל ממוצרי הטבק. איגוד הבריאות אף מבקש להחמיר יותר, וממליץ ש"דור ללא עשן" יהיה 'דור ללא ניקוטין' ושכל מוצרי הניקוטין ייפכו ללא חוקיים למכירה בחנויות, בחנויות המקוונות ואף במכונות האוטומטיות. בנוסף, מטרות החוק יסייעו גם למלחמה בסרטן. לפי דוח האגודה למלחמה בסרטן הניו-זילנדי משנת 2022, הפיכת ניו זילנד לסביבה נקייה מעישון תשפר את איכות החיים ואת זיהום האוויר כתוצאה מצמצום החשיפה והתמכרות של אזרחי ניו זילנד, ובכך תפחית את השכיחות לחלות בסרטן.

כמו כן, החוק החדש מחייב קבלת אישור מהרשויות בכדי למכור מוצרי טבק. לפי סעיף 4א לחוק, האיסור מוטל על המוכר, המחויב להצטייד מראש ברישיון למכירת מוצרי טבק. הרישיונות יותנו בהצהרה שהקמעונאי עומד בקריטריונים נדרשים: תושב ניו זילנד ובעל רישיון עסק תקף. החוק מטיל קנס על קמעונאים שימסרו מידע כוזב לרשויות לקבלת הרישיון: עד 10,000 דולר ניו-זילנדי, וכן קנס של עד 5,000 דולר ניו-זילנדי לקמעונאי שלא דיווח בתחילת כל שנה על המשך הפצה. מי שימכור סיגריות לבני 14 ומטה, חשוף לקנס בסך 150,000 דולר ניו-זילנדי. קמעונאים שקיבלו אישור למכור סיגריות מחויבים למסור מידע ללקוחות בנוגע להשפעות בריאותיות כתוצאה מעישון הטבק. בנוסף, החוק קובע אחריות שילוחית של קמעונאי על פעולות העובד שלו ביחס למכירת טבק.

לפי דוח משרד הבריאות הניו זילנדי משנת 2022, ממשלת ניו זילנד נקטה בשורת מהלכים כבר בעבר כדי לצמצם את תופעת ההתמכרות לעישון: הגבלת גיל, אריזה לא מושכת, תמונות מרתיעות של ריאות מוכות סרטן, מיסוי כבד, איסור על עישון בציבור ועוד. בשנת 1990 נאסר על חברות סיגריות לתת חסות לספורטאים בניו זילנד, איסור שעוגן בסעיף 27 לחוק Smokefree Environments and Regulated Products Act 1990. זאת ועוד בשנת 2004 נאסר העישון בברים ובמסעדות לפי החוק: Smoke-free Environments Amendment Act 2003. ולמרות המאמצים לצמצם את תופעת ההתמכרות, אנשים ממשיכים לעשן. נראה כי החוק החדש המטיל איסור מוחלט על דור שלם ישיג את ההגנה מפני מכירת טבק, או לכל הפחות אלפי אנשים יחיו חיים ארוכים ובריאים יותר, ומערכת הבריאות תחסוך כספים רבים מאחר ולא תצטרך לטפל במחלות הנגרמות על ידי עישון.

[לחוק](#)

מטרת החוק היא לצמצם את כמות המעשנים, למנוע השפעה מזיקה של העישון על אלו שאינם מעשנים, להקטין את חשיפת אזרחי ניו זילנד למוצרי הטבק ובכך להפוך את מוצרי הטבק לפחות מושכים וממכרים

ממשלת ניו זילנד נקטה בשורת מהלכים כבר בעבר כדי לצמצם את תופעת ההתמכרות לעישון: הגבלת גיל, אריזה לא מושכת, תמונות מרתיעות של ריאות מוכות סרטן, מיסוי כבד, איסור על עישון בציבור

דוח איגוד בריאות הציבור של ניו זילנד על החוק החדש:
Tūmatanui, Kāhui Hauora, and Alana McCambridge. "Submission on the
'Smokefree Environments and Regulated Products (Smoked Tobacco)
Amendment Bill". 2022.

דוח האגודה למלחמה בסרטן של ניו זילנד על החוק החדש:
COUNCIL, Waikato District. Cancer Society/Te Kāhui Matepukupuku o
Aotearoa Submission on the Smokefree Environments and Regulated
Products (Smoked Tobacco) Amendment Bill Submitted to: Health Select
Committee 24 August 2022.

גוגל וטוויטר אינן אחראיות לפיגועי טרור

במאי 2023 נתן בית המשפט העליון האמריקאי שני פסקי דין תקדימיים העוסקים בתביעות נזיקיות של משפחות נפגעות פיגועי טרור כנגד פלטפורמות דיגיטליות, טוויטר וגוגל. בשניהם נפסק כי הפלטפורמה אינה אחראית לסיוע (עקיף) לפיגועי הטרור. התביעות נדחו.

בענין טוויטר: בשנת 2017 בוצע פיגוע טרור באיסטנבול ע"י ארגון המדינה אסלאמית (דעאש). בפיגוע נרצחו אלאסוף נאורס ועוד 83 אנשים. משפחת אלאסוף הגישה תביעה אזרחית בדרישה לפיצויים, מכח סעיף 2333 לחוק נגד הטרור (ATA- Anti-Terrorism Act). לפי חוק זה, כל אזרח אמריקאי שנפגע בגופו, ברכושו או בעסק שלו בגלל מעשה טרור בינלאומי, רשאי לתבוע על כך בבית משפט מוסמך של ארצות הברית וזכאי לפיצוי עד פי שלושה מנזקיו. לצד חוק זה, הקונגרס האמריקאי חוקק בשנת 2016 את חוק הצדק נגד תומכי הטרור (JASTA- Justice Against Sponsors of Terrorism Act) המטיל אחריות אזרחית משנית על כל מי שסייע באופן משמעותי וביודעין למעשה טרור בינלאומי. לפי סעיף (d)(2)2333 לחוק נגד הטרור:

"who aids and abets, by knowingly providing substantial assistance, or who conspires with the person who committed such an act of international terrorism".

המשפחה התובעת ביקשה להפעיל את שני החוקים הללו בתביעה נגד הפלטפורמה הדיגיטלית, טוויטר, בטענה לסיוע עקיף לפיגוע, בכך שאפשרה לארגון הטרור להשתמש ברשת ולנצלה להפצת טרור ולגיוס מחבלים.

לא היתה מחלוקת על מאפיינים בסיסיים של הפלטפורמות הדיגיטליות: המוני אנשים מרחבי העולם נרשמים לפעילות ברשת ומזרימים כמויות אדירות של תוכן. הפלטפורמות מרוויחות מהשימוש מרובה המשתתפים באמצעות מכירת פרסומות ייעודיות. הפלטפורמות אף מגבירות את צריכת המידע ברשת באמצעות אלגוריתמים הממליצים למשתמשים לצפות במידע לפי תוכן קודם שצפו בו. הפלטפורמות לא מבצעות סינון כלשהו של התוכן שהמשתמשים מעלים לאתרים, וכך חודרים לרשת תכנים אלימים, בין השאר מצד ארגוני טרור. המשפחה התובעת טענה שחברות הפלטפורמה אפשרו ביודעין לארגון דאעש ולתומכיו להשתמש באתרים שלהן ככלי לגיוס מחבלים וכספים לטרור. נטען כי החברות סיעו לדאעש באמצעות העמדת מדיה אינטרנטית זמינה לשימוש הארגון. באופן זה, דאעש העלתה תכני טרור והרחיבה את מעגל פעילותה כלפי צדדים שלישיים. נטען כי אלגוריתמי ההמלצה של החברות הדיגיטליות התאימו לתוכן המתאים לעוקבי דאעש, וכי דבר זה חרג מסיוע פסיבי ועלה כדי סיוע פעיל ומשמעותי לטרור. נטען כי טוויטר היתה ערה לכך שדאעש מעלה לרשת תכני טרור, ולא נקטה בצעדים כלשהם כדי להסירם.

במאי 2023 נתן בית המשפט העליון
האמריקאי שני פסקי דין תקדימיים
העוסקים בתביעות נזיקיות של
משפחות נפגעות פיגועי טרור כנגד
פלטפורמות דיגיטליות. נפסק כי הן
אינן אחראיות לסיוע לפיגועי הטרור

הערכאה הראשונה דחתה את התביעה. בית המשפט לערעורים בערכאה התשיעית קיבל את ערעור המשפחה. נפסק שיש להטיל אחריות עוולתית על טוויטר, בנימוק לפיו פלטפורמה מקוונת היא בעלת ידע כללי שארגון טרור יכול להשתמש לרעה בשירותיה; לכן היא נושאת באחריות עקיפה לפיגוע הטרור. ואולם בערעור לבית המשפט העליון, טוויטר טענה שסעיף 2333 לחוק נגד הטרור הוחל באופן רחב הסוטה מתכלית החוק. השאלה שעמדה לדיון בערעור הייתה, אם פלטפורמת האינטרנט סיפקה בידועין סיוע מהותי ומשמעותי לפי סעיף 2333(2)(d) לחוק נגד הטרור. בית המשפט העליון קבע שלא הוכח שחברת הפלטפורמה קשרה קשר עם דעאש כדי לבצע פיגוע או לפעול בידועין כדי לגרום לפיגוע להצליח. כב' השופט קלרנס תומס ציין שאם האחריות בסיוע תוחל באופן גורף ורחוק מדי, סוחרים פשוטים ייתפסו כאחראיים לכל שימוש לרעה במוצריהם ובשירותיהם; כמו למשל דוורים העלולים להימצא אחראים לתוכן מכתבים שהם מעבירים ממקום למקום. בית המשפט הוסיף כי דיני הנזיקין נרתעים מלהטיל אחריות לסיוע פסיבי בלבד. כדי לבסס אשם מצד פלטפורמות לפיגוע טרור, יש להוכיח אשם ספציפי וסיוע אקטיבי לביצועו. הודגש כי מערכת היחסים של הפלטפורמות עם דעאש ותומכיו הייתה זהה למערכת היחסים של הפלטפורמה עם מיליארד המשתמשים האחרים שלהן: מרוחקת, פסיבית ואדישה. עוד נפסק כי לפי חוק ה-JASTA, כדי להטיל אחריות על מסייע לפיגוע טרור, נדרש להוכיח תנאים מצטברים אלה: (א) ידיעה אקטיבית של הנאשם על הפיגוע - על המסייע להיות מודע לתפקידו במסגרת הפעילות הבלתי חוקית; (ב) סיוע מכוון לפיגוע - על הנתבע לסיוע בידועין ובאופן מהותי לביצוע העיקרי; (ג) קשר סיבתי - חייב להימצא מעשה פסול שגורם לנזק הנתבע. תנאים אלה לא התקיימו במקרה הנדון.

בית המשפט העליון אישר כי הנתבעת עיצבה פלטפורמה וירטואלית לשימוש פתוח ורב משתתפים, ולא עשתה מספיק כדי להסיר משתמשים ותכנים הקשורים לארגון הטרור

בית המשפט העליון אישר כי הנתבעת עיצבה פלטפורמה וירטואלית לשימוש פתוח ורב משתתפים, ולא עשתה מספיק כדי להסיר משתמשים ותכנים הקשורים לארגון הטרור; אולם, כדי להטיל עליה אחריות עוולתית יש להראות שבוצע סיוע אקטיבי ומשמעותי לדאעש. במקרה זה לא הוכח קשר קונקרטי בין פעילות החברה הדיגיטלית לבין הפיגוע שדאעש ביצעה. בסיכום הדברים, ביהמ"ש העליון הפך את החלטת הערכאה התשיעית ופסק כי הפלטפורמה אינה אחראית בסיוע לפיגוע הטרור.

בענין גוגל: בשנת 2015, אזרחית אמריקאית נרצחה בפריז יחד עם עוד 130 קורבנות בפיגוע טרור שבוצע ע"י דאעש. משפחת הנרצחת הגישה תביעה נגד גוגל לפי סעיף 2333 של החוק נגד טרור ATA- Anti-Terrorism Act המקים עילה נזיקית וזכאות של הניזוק לפיצויים בשילוש הנזק. נטען שהסרטונים באתר יוטיוב שבעלות גוגל סייעו למאמצי הגיוס לדאעש וכי גוגל לא מנעה אפשרות לפרסום אף שהסיתו לאלים. בנוסף נטען שגוגל אחראית לפי חוק הצדק נגד תומכי הטרור (JASTA- Justice Against Sponsors of Terrorism Act), משום שסייעה באופן משמעותי ובידועין למעשה טרור בינלאומי.

גוגל התגוננה בין השאר בהפנייה לסעיף 230 לחוק הגינות התקשורת האמריקאי: Communications Decency Act. הוראת חוק זו מעניקה חסינות כללית לפלטפורמות אינטרנט מפני אחריות לתכנים שמתפרסמים בשירותיהם ע"י משתמשים. הסעיף קובע שפלטפורמות מדיה חברתית אינן יכולות להיחשב כ"מפרסמות או דוברות" של תוכן המשתמשים:

"no provider or user of an interactive computer service shall be treated as the publisher or speaker of any information provided by another information content provider".

ואולם בית המשפט העליון סבר שאין צורך להחיל את החסינות הכללית או אף לדון בהיקפה, משום שהתביעה נדחתה לגופה; זאת מתוך יישום הלכת טוויטר ובדומה לה. גם כאן נפסק שלא התקיימו התנאים המהותיים להטלת אחריות עוולתית, שכן לא נמצא שגוגל סייעה באופן אקטיבי ומהותי לפעילות הטרור.

לפסק הדין בענין טוויטר ראו:
[.TWITTER, INC. v. TAAMNEH ET AL \(May 18th, 2023\)](#)

לפסק הדין בענין גוגל ראו:
[.REYNALDO GONZALEZ, ET AL., PETITIONERS v. GOOGLE LLC \(May 18th, 2023\)](#)

על הזכות להחזיק נשק

ביוני 2022, בית המשפט העליון האמריקני פסל חוק של מדינת ניו-יורק שהגביל את זכותם של אזרחים תושבי מדינת ניו-יורק לרכוש ולשאת נשק במקומות ציבוריים. דובר בסעיף 400(2)(f) לחוק העונשין של מדינת ניו-יורק משנת 1913 (New York State Penal Law), שקבע כי הרשות רשאית לסרב להעניק לאדם רישיון נשק, אם לא הציג עילה ראויה להחזקתו. על המבקש להדגים צורך מיוחד בהגנה עצמית:

"A license for a pistol or revolver, other than an assault weapon or a disguised gun, shall be issued to have and carry concealed, without regard to employment or place of possession, by any person when proper cause exists for the issuance thereof".

כב' השופט קלרנס תומאס, בדעת רוב, קבע כי החוק הניו-יורקי סותר את החוקה האמריקנית. התיקון השני לחוקה מעגן את הזכות לשאת נשק להגנה עצמית. נפסק כי זכות זו היא מוחלטת ומדינות ארה"ב אינן רשאיות לפגוע בה:

"A well-regulated Militia, being necessary to the security of a free State, the right of the people to keep and bear Arms, shall not be infringed".

הפרשנות שאימץ בית המשפט העליון לתיקון השני לחוקה היא בהקניית הגנה מלאה על זכותו של אזרח לשאת נשק. בית המשפט הוסיף והסתמך על תיקון 14 לחוקה האמריקנית הקובע כי אסור למדינות לשלול מאזרחים את זכויותיהם החוקתיות –

"No state shall make or enforce any law which shall abridge the privileges or immunities of citizens of the United States."

לדעת הרוב, חוק העונשין של מדינת ניו-יורק שולל, הלכה למעשה, את זכותם של אזרחי ניו יורק להגן על עצמם. לפי המתואר בפסק הדין, אזרחים התקשו לעמוד בהוכחת "העילה הראויה" ולקבל רישיון. בית המשפט מצא בכך פסול. עמדת הרוב נתמכה בשופטים הנחשבים שמרנים: קלארנס, רוברטס, אליטו, גורסוץ', קונהו ובארט. נפסק כי ההגנה העצמית היא ערך עליון ביחס לסכנות הטמונות בהחזקת נשק במרחב הציבורי.

פסק-הדין הפך את פסק-דינו של בית המשפט קמא בניו יורק מפברואר 2018, שקבע כי אין לבטל את החוק. ראשית ההליך היא בעתירה שהגישו ברנדון קוך (Brandon Koch) ורוברט נאש (Robert Nash), ושלוחה מקומית של איגוד הרובאים הלאומי, ה-NRA (National Rifle Association). העתירה הוגשה נגד מדינת ניו יורק, והמפקחים על הטיפול בבקשות הרישוי לנשיאת נשק, לאחר שבקשתם של קוך ונאש לרישיון נשק נדחתה, מהסיבה שהיו חייבים בהוכחת "צורך מיוחד" לנשיאת נשק, בהתאם לסעיף 400(2)(f) לחוק העונשין של מדינת ניו יורק. העתירה התבססה על הטענה לפיה אזרחים שלא ניתן להם רישיון אינם מסוגלים להגן על עצמם מפני סכנות. זאת, בפרט לאור אירועי טבח שאירעו בארה"ב לאחרונה ואשר מתרחשים בה מעת לעת. מנגד נטען על ידי המשיבה בתיק, משטרת ניו יורק, כי הענקת רישיונות לנשיאת נשק ללא מגבלות עלולה דווקא להגביר את אירועי הטבח וכי עדיף שרשויות החוק הן

ביוני 2022, בית המשפט העליון האמריקני פסל חוק של מדינת ניו-יורק שהגביל את זכותם של אזרחים תושבי מדינת ניו-יורק לרכוש ולשאת נשק במקומות ציבוריים

כב' השופט קלרנס תומאס, בדעת רוב, קבע כי החוק הניו-יורקי סותר את החוקה האמריקנית. התיקון השני לחוקה מעגן את הזכות לשאת נשק להגנה עצמית. נפסק כי זכות זו היא מוחלטת ומדינות ארה"ב אינן רשאיות לפגוע בה

אלה שתדאגנה להשליט סדר ברחובות ולהגן על התושבים. בבית המשפט העליון, המערערים טענו כי המדינה מונעת מאזרחים שומרי חוק להשיג רישיון לנשק. מנגד, נציגי המדינה טענו כי העותרים קיבלו היתר לשאת נשק לצורך אימוני ירי וציד הרחק ממקומות מיושבים וכי לא הוכיחו צורך לשאת אקדח כמעט בכל מקום ציבורי.

בית המשפט העליון אימץ את עמדת העותרים ופסל את החוק המגביל. שופטי הרוב ציינו כי הפסיקה תקפה למדינת ניו יורק בלבד, ואין היא משפיעה על משטרי רישוי נשק במדינות אחרות בארצות הברית. בדעת מיעוט, כב' השופט ברייר (Breyer), וכב' השופטות סוטומאיור (Sotomayor), וקאגן (Kagan), סברו כי על רקע ריבוי מעשי הטבח בארה"ב ובייחוד לאור גל הגזענות הפוקד את המדינה, אין להסיר את מגבלות נשיאת הנשק. כב' השופט ברייר ציין כי רק בשנת 2020, מספר האמריקאים שנהרגו מנשק חם עמד על 45,222 (!). עוד צוין כי בשנת 2017, נמצאו בארצות הברית כ-393.3 מיליון כלי נשק שהוחזקו על ידי אזרחים, שהם כ-120 כלי נשק לכל 100 איש – יותר רובים לנפש מכל מדינה אחרת בעולם. לשם השוואה, הוצג שתימן מדורגת במקום השני עם 52.8 כלי נשק לכל 100 איש. כתוצאה מכך, ובאופן לא מפתיע, ארצות הברית סובלת משיעור גבוה באופן חריג של מקרי מוות ופציעות הקשורות לנשק חם.

פסיקת בית המשפט בניו-יורק:

[New York State Rifle & Pistol Association, Inc.; Robert Nash; and Brandon Koch v. George P. and others, 3d 143 \(Dist. Court, ND New York 2018\).](#)

פסיקת ביהמ"ש העליון:

[New York state Rifle & Pistol Association, Inc. Et Al. v. Bruen superintendent of New York state police, Et Al. \(2022\).](#)

נציין כי לאחר פסיקת ביהמ"ש העליון, נחתם חוק חדש במדינת ניו יורק. N.Y. Concealed firearms (2022) חוק זה מגדיר "מקומות רגישים" בהם אסורה נשיאת נשק, כמו כיכר הטיימס סקוור ותחבורה ציבורית. חוק זה מגביל נשיאת נשק במקומות ציבוריים הומי אדם, בהם מחריפה הסכנה לציבור.

נוסיף כי במאי 2023, בית המשפט העליון האמריקאי הוציא החלטה (ללא נימוקים), בה סירב ליתן צו מניעה זמני כנגד חוק במדינת אילינוי המגביל מכירה של רובי סער (רובים בעלי יכולת קטילה המונית). ראו:

[National Association for Gun Rights v. City of Naperville \(17.5.2023\).](#)

בכך אושרה החלטת בית המשפט הפדרלי המחוזי במדינת אילינוי: שם, כב' השופטת קנדל סירבה להוציא צו מניעה זמני לטובת העותר (בעל חנות למכירת כלי נשק) כנגד חוק המגביל נשיאת נשק. כב' השופטת ציינה כי התיקון השני לחוקה נועד לאפשר לפרט להחזיק נשק אישי רק לטובת הגנה עצמית אך לא לאפשר החזקה של נשק קטלני המסוגל לטבוח בהמונים. ראו: [Bevis et al v. City of Naperville, Illinois \(N.D.: \(ILL. 2023\).](#)

הנה כי כן, נראה כי בארצות-הברית מסתמנת הבחנה בין רכישת נשק אישי לצרכי הגנה עצמית, שיש להתיר, לבין רכישת נשק קטלני, כמו נשק אוטומטי המסוגל לקטול המונים, הראויה להגבילה.

ובישראל: לאחרונה התקבל חוק המאבק בכלי הנשק הבלתי חוקיים (תיקון חקיקה והוראת שעה), התשפ"ג–2023. מדובר בהוראת שעה לשנה, מיום 15 במאי 2023. לפי דברי ההסבר להצעת-החוק, ישראל מתמודדת בעת האחרונה עם גל אלימות וכשיעה, עד כדי מאה מקרי רצח בשנה, בחברה בכללותה ובעיקר בחברה הערבית. על הרקע

בדעת מיעוט, כב' השופט ברייר (Breyer), וכב' השופטות סוטומאיור (Sotomayor), וקאגן (Kagan), סברו כי על רקע ריבוי מעשי הטבח בארה"ב ובייחוד לאור גל הגזענות הפוקד את המדינה, אין להסיר את מגבלות נשיאת הנשק

נראה כי בארצות-הברית מסתמנת הבחנה בין רכישת נשק אישי לצרכי הגנה עצמית, שיש להתיר, לבין רכישת נשק קטלני, כמו נשק אוטומטי המסוגל לקטול המונים, הראויה להגבילה

הזה, ולפי סעיף 4 לחוק החדש, העונש המרבי שנקבע לעבירת החזקה או הובלה של חלקי נשק מהותיים הוא חמש שנות מאסר, ושל חלקי נשק לא מהותיים - שלוש שנות מאסר. החוק מוסיף עילות חדשות לביצוע חיפוש ללא צו שופט, במטרה להקנות למשטרת ישראל כלי אכיפה יעילים לתפיסת כלי נשק בלתי חוקיים (סעיף 3). כן נקבע הסדר חילוט בעבירות של סחר לא חוקי בנשק. לפי סעיף 4(י) לחוק, ניתן לחלט לאוצר המדינה כל רכוש של מורשע בעבירת סחר בנשק, אלא אם בית המשפט סבר שלא לעשות כן מטעמים מיוחדים. החילוט הוא כלי רב עוצמה שמאפשר את שלילת רכוש את הרווח שהופק מהפעילות העבריינית, והעברתם לקניינה של המדינה בצו שיפוטי.

כרקע לחוק החדש נזכיר כי ביולי 2020 פורסם [דו"ח ועדת המנכ"לים להתמודדות עם הפשיעה והאלימות בחברה הערבית](#), שהמליצה להחמיר את הענישה לגבי סחר לא חוקי בנשק.

מחדל העוברים

בית המשפט העליון נדרש לאחרונה לשאלת זכותם של מטופלות הפריה חוץ-גופית ובני זוגן לכפות בדיקה גנטית לעוברית שהושתלה בגוף מטופלת; זאת, שעה שהתברר כי האישה ההרה איננה האם הביולוגית של העוברית [בע"מ 856/23 אלמונית ואח' נ' פלונית ואח' (6.3.2023)].

העובדות בתמצית: באוקטובר 2022 נולדה תינוקת שנהרתה בהפריה חוץ-גופית. בשלבי ההיריון נערכו בדיקות שגילו שאין לתינוקת קשר גנטי לאם היולדת ולבן זוגה, בעקבות טעות שאירעה בפרוצדורה הרפואית בבית החולים. בית החולים הקים צוות בדיקה וממצאיו הצביעו על מטופלת אחרת בעלת סבירות לקשר גנטי לתינוקת. בית החולים הגיש בקשה לביהמ"ש לענייני משפחה בראש"צ, לביצוע בדיקת רקמות בין העוברית למטופלת השנייה ובן זוגה. ביהמ"ש נעתר לבקשה, חרף התנגדות היולדת ובן-זוגה. אך בבדיקה נמצא שאין קשר גנטי בין בני-הזוג שנבדקו לבין העוברית. בעקבות זאת, בית החולים הקים צוות בדיקה נוסף ומינה את פרופ' גמזו כיועץ חיצוני. הפעם נמצא שישנן 36 מטופלות שטופלו בחפיפה עם האישה היולדת ולכן קיימת סבירות, ברמות שונות, לקשר גנטי של מי מהן לתינוקת.

קבוצת מטופלות (ובני זוגן) הגישו תביעה לביהמ"ש לענייני משפחה בראש"צ ובה ביקשו להורות על עריכת בדיקה גנטית בינם לבין התינוקת (תמ"ש 11-22-13173). ביהמ"ש קיבל את התביעה והורה על עריכת הבדיקות הגנטיות. בסמוך הוגשו תביעות ע"י מטופלות נוספות (תמ"ש 11-22-45792, תמ"ש 12-22-2096 ותמ"ש 12-22-30255). ביהמ"ש לענייני משפחה הורה על מינוי אפוטרופסיות לדין לקטינה, ובפסק דין מיום 11.1.2023, הורה על עריכת בדיקה גנטית (בכל ההליכים מלבד תמ"ש 11-22-45792, נוכח העדר הסבירות לקשר גנטי). היולדת ובן-זוגה ערערו לביהמ"ש המחוזי, אך הערעור נדחה (עמ"ש 01-23-31379). על כן הגישו בקשת רשות ערעור לביהמ"ש העליון. בית המשפט העליון נתן את הרשות לערער ודן בבקשה כבערעור (בע"מ 856-23).

בית המשפט העליון הציג את השאלה העובדתית הטעונה הכרעה: האם מתקיימים התנאים הקבועים בחוק מידע גנטי, התשס"א-2000, המסמיכים את בית המשפט לחייב נבדק בעריכת בדיקה גנטית להוכחת קשרי משפחה, גם ללא הסכמתו? סעיף 28ב(א) לחוק מידע גנטי, שכותרת השוליים שלו היא "הסכמה לעריכת בדיקה", קובע כי בית המשפט "לא יורה ... על עריכת בדיקה לפי פרק זה, אלא אם כן נתן הנבדק את הסכמתו לכך; היה הנבדק קטין, אדם שמונה לו אפוטרופוס או פסול דין, נדרשת הסכמת האחראי עליו לעריכתה, ואם מלאו לקטין 16 שנים – נדרשת גם הסכמתו". לפי הוראת חוק זו, הכלל הוא שבדיקה גנטית תערך בהסכמת הנבדק. ואולם סעיף 28ב(א), שכותרת השוליים שלו היא "בדיקה ללא הסכמת הנבדק", מסמיך את בית המשפט להורות על בדיקה כפזיה בהתקיים שני תנאים:

לפי דברי ההסבר להצעת-החוק, ישראל מתמודדת בעת האחרונה עם גל אלימות ופשיעה, עד כדי מאה מקרי רצח בשנה, בחברה בכללותה ובעיקר בחברה הערבית

בית המשפט העליון נדרש לאחרונה לשאלת זכותם של מטופלות הפריה חוץ-גופית ובני זוגן לכפות בדיקה גנטית לעוברית שהושתלה בגוף מטופלת; זאת, שעה שהתברר כי האישה ההרה איננה האם הביולוגית של העוברית

1. בית המשפט שוכנע כי יש סיכוי סביר לנכונות טענות המבקש בדבר קשרי המשפחה הנטענים;

2. ניתנה לנבדק הזדמנות להשמיע את התנגדותו למתן הצו;

במקרה הנדון, לא הייתה מחלוקת שהתנאי השני – התקיים. האם היולדת ובן זוגה נשמעו, והביעו התנגדות לבדיקה. המחלוקת נסבה סביב השאלה, אם בנסיבות המקרה קיים "סיכוי סביר" לנכונות הטענות בדבר קשרי משפחה בין מי ממבקשי הבדיקה לבין התינוקת. עמדת הרוב מפי כב' השופטים א' שטיין וע' גרוסקופף הייתה, שאין להורות על ביצוע בדיקה גנטית לקטינה, משום שלא הוכח "סיכוי סביר" להימצאות קשר גנטי. ולהיפך: מהנתונים הרפואיים שנאספו באמצעות צוותי הבדיקה הרפואיים התברר כי רמת הסיכוי להימצאות קשר גנטי בין התינוקת לבין מי מהמטופלות הייתה נמוכה ועמדה על 4.5% בלבד.

כב' השופט שטיין הגדיר את מורכבות הסוגייה כ"תחרות הורים". לשיטתו, שעה שהוברר כי דורשי הבדיקה חסרים "סיכוי סביר" לבסס טענה בדבר קשרי משפחה – הרי שאין מקום לכפות את הבדיקה. השופט שטיין עמד על מעמד הבכורה שהדין בישראל מייחס ליולדת: כך, סעיף 42 לחוק תרומת ביציות, תש"ע-2010 קובע שיילוד שנולד מתרומת ביצית יהיה ילדה של הנתרמת. בנוסף, בחוק הסכמים לנשיאת עוברים (אישור הסכם ומעמד היילוד), התשנ"ו-1996 נקבע שהוריו המיועדים של התינוק צריכים לבקש מביהמ"ש צו הורות שיהפכם לאפוטרופוסים הבלעדיים על הילד. אשר למקרה הנבחן, האם היולדת לא רק נשאה את העוברית ברחמה והולידה אותה, אלא שגם העמידה את עצמה לניתוח מציל חיים שבוצע בעוברית בטרם לידתה. נסיבות מיוחדות אלה, לדעת בית המשפט, מחזקות את מעמד הבכורה של היולדת, וזאת שעה שהסיכוי למציאת ההורה הגנטי הוא דל. השופט שטיין השווה בין הבדיקה הכפויה לבין כפיית פונדקאות: "בנסיבות אלו, אם יוחלט להמשיך בבדיקות גנטיות עד אשר יימצאו בני הזוג שחומריהם הגנטיים הושטלו ברחמה של האם היולדת; ואם בני זוג אלה יגברו על האם היולדת בתחרות ההורים, ובית המשפט יכיר בהם כהורי התינוקת – מצבה של האם היולדת לא יהא שונה ממצבה של אישה שנכפתה עליה פונדקאות" (בס' 30 לפסק-דין).

כב' השופט גרוסקופף הצטרף לעמדת השופט שטיין, ושאל אם נכון להמשיך במסע החיפוש אחר הוריה הגנטיים של התינוקת גם במחיר של ערעור יסודות עולמה. השופט גרוסקופף עמד על הסיכוי הנמוך שהציג כל אחד מהטוענים להורות גנטית ואשר אינו מצדיק עריכת בדיקה כפויה. לשיטתו, לא די להסתפק בסיכוי 'זניח' כדי לכפות בדיקה גנטית, אלא שיש צורך להוכיח סיכוי משמעותי.

בדעת מיעוט, כב' השופטת ברק-ארז סברה כי נכון להורות על עריכת הבדיקה על מנת לסייע באיתור ההורים הגנטיים. גילוי ההורים הגנטיים חשוב לא רק לתינוקת ולהוריה, כי אם גם להתרת הספקות של מטופלות שונות בבית החולים. על רקע אינטרסים חזקים אלה, די לשיטת השופטת בסיכוי שאינו זניח להוכחות הורות גנטית על מנת להצדיק בדיקה כפויה. בד בבד, הוטעם על ידה שיש להגביל בדיקות גנטיות לתקופה של שבועיים מיום פסק הדין ולמנוע גילוי מאוחר שעלול להעיב על טובת הקטינה. לתמיכה בעמדתה, כב' השופטת הציגה עימותים משפטיים בארה"ב, למשל ענין *Perry Roger* ופרשות נוספות. באותו מקרה, הושטל עובר ברחמה של אישה אחרת; לאחר הלידה, ההורים הגנטיים יזמו הליכים משפטיים ועתרו לקבל סעד של הכרה בהורותם, וביהמ"ש פסק לטובתם. כב' השופטת ברק-ארז ראתה בכך חיזוק להשקפה המדגישה את זכותם של ההורים הגנטיים לבירור הורותם. ראו:

[Perry-Rogers v. Fassano, 715 N.Y.S. 2d 19 \(26.10.2000\)](#).

על פסק-דין של בית המשפט העליון הוגשה בקשה לדיון נוסף, אך היא נדחתה (החלטה מיום ביום 8.5.2023). כב' השופטת א' חיות נימקה את הדחיה בכך שמדובר במקרה ייחודי שאינו בעל השלכה ציבורית רחבה (ראו: דנ"א 2140/23).

**המחלוקת נסבה סביב השאלה,
אם בנסיבות המקרה קיים "סיכוי
סביר" לנכונות הטענות בדבר קשרי
משפחה בין מי ממבקשי הבדיקה
לבין התינוקת. עמדת הרוב מפי כב'
השופטים א' שטיין וע' גרוסקופף
הייתה, שאין להורות על ביצוע בדיקה
גנטית לקטינה, משום שלא הוכח
"סיכוי סביר" להימצאות קשר גנטי**

**שעה שהוברר כי דורשי הבדיקה
חסרים "סיכוי סביר" לבסס טענה בדבר
קשרי משפחה – הרי שאין מקום
לכפות את הבדיקה**

נציין כי בין השנים 2010-2020 ניכרה בישראל מגמת עלייה בטיפול הפרייה חוץ-גופית. מספר טיפולי הפוריות בשנת 2010 עמד על 34,538, ובשנת 2015 על 41,704. בשנת 2020 בוצעו 50,680 טיפולי הפרייה. לפי נתוני משרד הבריאות, יותר מחמישית מטיפולי הפרייה בשנת 2020 הסתיימו בלידת חי, המהווים 8,967 תינוקות. ראו: [טיפול הפרייה חוץ גופית בישראל 1990-2020 דו"ח אגף המידע - משרד הבריאות \(2022\)](#).

לפסק הדין בערעור ראו:

[בע"מ 856/23 אלמונית ואח' נ' פלונית ואח' \(6.3.2023\)](#).

להחלטה בבקשה לדין נוסף ראו:

[דנ"א 2140/23 פלונית ואח' נגד אלמונית ואח' \(19.3.2023\)](#).

[עיקרי מסקנות דו"ח ועדת הבדיקה בדבר הנסיבות שגרמו לטעות במהלך הפרייה חוץ גופית במטופלת בבית החולים אסותא ראשון לציון דו"ח הוועדה \(2023\)](#).

תרופת ההפלות

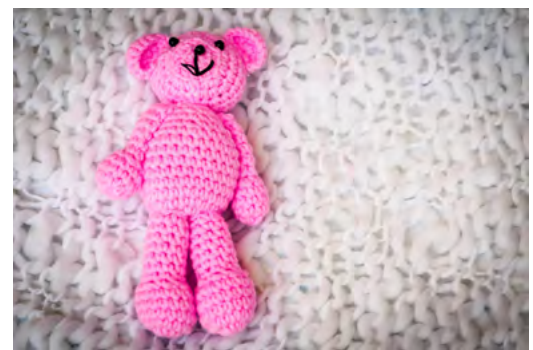
באפריל האחרון, בית המשפט המחוזי בטקסס קיבל בקשה לסעד זמני, להורות על הסרת אישור של ה-FDA - U.S Food and Drug Administration, לתרופה 'מיפריסטון' (Mifepristone) מרשימת התרופות המאושרות, המשמשת להפסקת היריון בסמוך לאחר קליטתו.

העותרים הם ארגון רופאים (AHM (Alliance for Hippocratic Medicine ואיגודים רפואיים, המספקים שירותי בריאות לנשים ונערות במהלך היריון ולאחר הפסקת ההיריון. העתירה הופנתה נגד מינהל התרופות והמזון האמריקאי, ה-FDA וכן נגד Health and Human Services, בדרישה להוציא צו מניעה כנגד השימוש בתרופה. הטענה המרכזית נסבה כנגד Approval 2000 בגדרו אושרה התרופה לשימוש כבר בשנת 2000. לטענת העותרים, ה-FDA אישר את התרופה בפרוצדורה מהירה המעידה על ספק בביטחונות עד כדי חשש לסכנת חיים. נטען כי ה-FDA לא חקר את בטיחות התרופה, התעלם מהשפעות פוטנציאליות על גופן המתפתח של נערות מתבגרות, והתעלם מראיות המצביעות על כך שתרופה כימית גורמת לסיבוכים יותר מאשר הפלות בניתוח. ארגון הרופאים ציין שהוא מתנגד לשים קץ לחיי עובר ללא סיבה רפואית. נטען כי התרופה מונעת מרופאים לעסוק ברפואה מבוססת ראיות והדבר עלול לחשוף אותם לתביעות רשלנות. לכן, רישום התרופה למטופלות יכול לגבות מהרופאים עלויות ביטוח גבוהות מאוד. בנוסף נטען כי נשים המפסיקות היריון באמצעים כימיים נדרשות לראות את העובר ברגע שהוא מופל, מראה שלא פעם גורם לחוות בושה, חרדה, חרטה, דיכאון, שימוש בסמים ומחשבות אובדניות.

העותרים הוסיפו והתנגדו להקלות ברישום התרופה שהוכנסו בשנת 2016 בטענה שאלה אפשרו שימוש זמין יותר: (1) היתר לרשום את התרופה עד לעשרה שבועות להריון ולא רק עד השבוע השביעי; (2) הגברת מינון התרופה לחזק יותר; (3) אישור גם למי שאינו רופא לרשום ולנהל הפלות כימיות; (4) ביטול הדרישה שרופאים ידווחו על תופעות לוואי לא קטלניות מההפלה הכימית. הוצג שגם האגודה האמריקאית של רופאי מילדות, גינקולוגים ואיגודי רפואה (AAPLOG) התנגדה לאישור 2000 כבר בשנת 2002, בטענה שהשימוש עלול להיות קטלני ולגרום למות נשים.

המשיבים טענו כי התאוריות שהציגו העותרים הן השערות בלבד. לטענתם, התרופה בטיחותית, כפי שהוכח הלכה למעשה בשימוש בפועל במדינות רבות בעולם ועל ידי יותר מחמישה מיליון נשים שנטלו אותה וכן במאות מחקרים שאימתו את בטיחותה.

בדעת מיעוט, כב' השופטת ברק-ארז סברה כי נכון להורות על עריכת הבדיקה על מנת לסייע באיתור ההורים הגנטיים. גילוי ההורים הגנטיים חשוב לא רק לתינוקת ולהוריה, כי אם גם להתרת הספקות של מטופלות שונות בבית החולים

ההחלטה מבוססת על נימוקים עובדתיים, העיקרי שבהם הוא שלא הוכח שהתרופה אמנם לא גורמת נזק חמור ואף בלתי הפיך לאישה ההרה, כגון חסימת הורמונים בגופן המתפתח של נערות מתבגרות, זיהום קשה לרבות תמותה של אימהות, ודימום רב המצריך מתן מנות דם

באפריל 2023, כבוד השופט Matthew J. Kacsmaryk החליט להקפיא את האישור שהעניק ה-FDA למיפריסטון. ההחלטה מבוססת על נימוקים עובדתיים, העיקרי שבהם הוא שלא הוכח שהתרופה אמנם לא גורמת נזק חמור ואף בלתי הפיך לאישה ההרה, כגון חסימת הורמונים בגופן המתפתח של נערות מתבגרות, זיהום קשה לרבות תמותה של אימהות, ודימום רב המצריך מתן מנות דם. בית המשפט מצא שה-FDA אישר את התרופה בטרם ערך בדיקה ראויה ומקיפה על אודות הסכנות הטמונות בה. נקבע שהתעלם מחששות בטיחותיים ממשיים והתבסס על נימוקים ומחקרים שאינם תומכים בהיתר. לדברי השופט, ישנן ראיות שמוכיחות שה-FDA היה מצוי בלחץ פוליטי וויתר על הזהירות כדי לקדם מטרה של גישה מוגברת להפלה כימית. עם זאת, כב' השופט השעה את החלטתו על מנת לאפשר הגשת ערעור.

בערעור, בית המשפט העליון של ארצות הברית הפך את ההחלטה (החלטה מיום 21.4.2023). בהרכב של תשעה שופטים, הוחלט להקפיא את צו המניעה הזמני. נפסק כי בשלב זה יש לשמור על זמינות התרופה עד להכרעה בהליך העיקרי.

להחלטת בית המשפט בטקסס בעניין Alliance for Hippocratic Medicine Vs. FDA (7th April 2023).

להחלטת בית המשפט העליון בעניין April 2023 FDA Vs. Alliance for: 21) (Hippocratic Medicine).

על דיור ציבורי, עוני ואסירים

בית המשפט העליון שלל זכאות של אסיר לחזור ולהתגורר בדירת דיור ציבורי שעזב לצורך ריצוי מאסר בן 13 חודשים (עע"ם 4504/22 משרד הבינוי והשיכון נ' אברהם סויסה ואח' 14.3.2023).

דובר במקרה בו אבי הדייר היה זכאי לדיור ציבורי עבור משפחתו (בת תשע נפשות) וזאת משנת 1973. כשהלך לעולמו, אם המשיב הפכה לדיירת במקומו. בנה התגורר עמה בדירה, מלבד תקופות בהן ריצה עונשי מאסר. לאחר פטירת האם בשנת 2017, הדייר ביקש להסדיר את זכויותיו כדייר ממשיך, אך בקשתו סורבה ע"י הוועדה המחוזית בעמידר. הטעם לסירוב היה שלא התגורר בדירה ארבע שנים ברציפות לפני פטירת האם, שכן שהה במאסר במשך 13 חודשים.

הוועדה הציבורית לערעורים בנושא אכלוס, הפועלת מכוח נוהל 8/17 של המנהל לסיוע בדיור, דחתה את ערעורו של הדייר. לדייר הוצעה דירה אחרת בעיר מגוריו. הדייר סירב ועתר לבית המשפט לעניינים מנהליים (עת"ם 51866-10-21). כאן נפסק כי עונש המאסר שריצה לא קוטע את רציפות המגורים וכי הוא זכאי להמשך הדיירות, וזאת מכח חוק זכויות הדייר בדיור הציבורי, תשנ"ח-1998. אך המדינה ערערה לבית המשפט העליון, בטענה שאין לראות במאסר היעדרות קצרה וארעית. נטען כי חוק זכויות הדייר לא חל על הדייר, שכן במות אביו (שמכוחו התגורר בדירה נשוא הדין) החוק טרם נחקק. נטען כי גם אם החוק היה חל על הדייר, הרי שלא היה עומד בתנאי המחייב רציפות מגורים.

סעיף 2.12.2 לנהל המנהל לסיוע בדיור, "הסדרת זכויות חוזיות של דיירים ממשיכים" (נוהל 8/19 מיום 18.8.2015) קובע: "הרציפות אינה נגרעת עקב היעדרויות קצרות וארעיות במהותן כגון שירות מילואים, או אשפוז לטיפול רפואי". הדייר טען כי יש להכיר בו כדייר ממשיך, כי המאסר הכפוי אינו גורע ברציפות המגורים וכן שהשקיע רבות בשיפוץ הדירה. אך בית המשפט העליון קיבל את עמדת המדינה ופסק כי הדייר איבד את זכויותיו בדירה. נקבע שהתנאים למעמד של דייר ממשיך צריכים להתקיים בדייר עצמו, וזאת על רקע מחסור תמידי בדירות שמיועדות לדיור ציבורי. לפי החוק, הזכאות כדייר ממשית מותנית במגורים רצופים משך ארבע שנים לפחות, עד לפטירת

בערעור, בית המשפט העליון של ארצות הברית הפך את ההחלטה. בהרכב של תשעה שופטים, הוחלט להקפיא את צו המניעה הזמני. נפסק כי בשלב זה יש לשמור על זמינות התרופה עד להכרעה בהליך העיקרי

בית המשפט העליון קיבל את עמדת המדינה ופסק כי הדייר איבד את זכויותיו בדירה. נקבע שהתנאים למעמד של דייר ממשיך צריכים להתקיים בדייר עצמו, וזאת על רקע מחסור תמידי בדירות שמיועדות לדיור ציבורי

הזכאי המקורי (סעיף 70(א) ל חוק זכויות הדייר בדיור הציבורי). כב' השופט ע' פוגלמן קבע כי הדייר לא עמד בדרישה לרציפות מגורים; שכן על פי ההלכה הפסוקה, מאסר אינו מהווה היעדרות קצרה וארעית. כך, בע"מ 2851/13 סויסה נ' מדינת ישראל מיום 23.6.2014, נפסק שתקופת מאסר של חמישה חודשים שוללת את רציפות המגורים; הלכה זו נובעת מתכלית חוק זכויות הדייר, לפיה הדיור הציבורי הוא משאב מוגבל המצוי במחסור ולכן יש לפרש בקפדנות את תנאי הזכאות.

נציין כי בינואר 2023 המוסד לביטוח לאומי פרסם את דו"ח ממדי העוני והאי-שוויון לשנת 2021. על פי נתוני הדו"ח, בשנת 2021 חיו בישראל 1.95 מיליון נפשות בקו העוני, מתוכם 863.8 אלף ילדים ו-212.4 אלף נפשות בגיל הפרישה. כדי להימצא מעל קו העוני של שנת 2021, משפחה של שני הורים ושלושה ילדים זקוקה להכנסה מינימלית של 10,684 ש"ח. בד בבד, נתוני הלמ"ס לשנת 2022-2023 מראים כי מחיר ממוצע של דירת מגורים של 4.5-5 חדרים עולה על כמעט 2.5 מיליון ש"ח. לפי נתונים אלה, משפחה בעלת הכנסה מינימלית המעוניינת לרכוש דירה למגורים, תצטרך לחסוך את מלוא הכנסתה למשך כמעט 20 שנים.

מצוקה זו מטופלת על ידי המדינה בין השאר באמצעות זכאות לדיור ציבורי, בהתאם למצב המשפחתי והבריאותי של בני המשפחה. ואולם לפי דו"ח מבקר המדינה ממאי 2022, זמינות הדיור הציבורי היא נמוכה. נתוני הדו"ח מלמדים כי ישנן רק 50,000 דירות דיור ציבורי ויותר ממחציתן נבנו לפני למעלה מ-40 שנים. 4% מהדירות שבניהול עמידר מוערכות כנתונות במצב שאינו תקין, בין אם נדרש תיקון מקיף או שהן לא ראויות למגורים. לפי הדו"ח, ביצוע תיקונים מהווה גורם מעכב לאיכלוס שכן הוא מותנה בקבלת אישורים ממשרד הבינוי, מה שהוביל לכך ש-26% מהדירות אוכלסו בחוזר בעיכוב העולה על חצי שנה. העדר תקציב לשיפוץ מוביל למצב בו דירות נותרות שוממות; 39% מהדירות המיועדות לאכלוס עומדות ריקות במשך כמעט שנה ויותר, חרף העובדה שתור הממתינים הוא 5,700 משקי בית. צוין כי התקציב הבסיסי שהמדינה הקצתה לכך נמוך בהרבה מהצורך שעמידר העריכה.

מצב זה בוודאי אינו משיע רצון.

[לפסק דינו של בית המשפט העליון בע"מ 4504/22 משרד הבינוי והשיכון נ' אברהם סויסה ואח' \(14.3.2023\).](#)

[לנתוני הלמ"ס מ"מחולל המחירים ומדדי מחירים" בנושא מדד ומחירים ממוצעים משוק הדירות.](#)

[לדו"ח מבקר המדינה בנושא: תחזוקת דירות עמידר - החברה הלאומית לשיכון בישראל בע"מ - \(2022\).](#)

[לדו"ח המוסד לביטוח לאומי ממדי העוני והאי-שוויון בהכנסות 2021.](#)

כב' השופט ע' פוגלמן קבע כי הדייר לא עמד בדרישה לרציפות מגורים; שכן על פי ההלכה הפסוקה, מאסר אינו מהווה היעדרות קצרה וארעית

זום: מתחתנים!

במרץ 2023 ניתן פסק דין תקדימי של בית המשפט העליון, לפיו זוגות שהתחתנו בנישואין אזרחיים דרך שיחת ווידאו יירשמו כנשואים במדינת ישראל, ובלבד שנישואים אלה הוכרו כדין במדינה הזרה שבאמצעותה התאפשר טקס הנישואים (ע"מ 22-7368 משרד הפנים נ' עדי בריל, מיום 7.3.2023). בכך נדחו שני ערעורים שהוגשו ע"י המדינה על פסקי-דין של בתי משפט לעניינים מנהליים, שהורו למדינה להכיר בנישואין הנערכים בדרך זו. פסק-הדין הוא בעל משמעות רבה לגבי צורת הנישואין המוכרת בישראל.

שני זוגות, אזרחי ישראל, נישאו בטקס נישואים בהיוועדות חזותית המתאפשר לפי דיני מדינת יוטה שבארצות-הברית. פקיד הרישום בישראל סירב לרשום אותם כנשואים. כידוע, לפי חוק נישואין וגירושין, התשי"ג-1953, נישואין בישראל מתבצעים לפי הדין הדתי; עם זאת, לפי פסיקת בית המשפט העליון, על המדינה לרשום מי שנישא כדין במדינה זרה, וזאת מכח כללי המשפט הבינלאומי הפרטי (למשל: בג"צ 143/62 שלזינגר נ' שר הפנים, מיום 22.2.1963). חוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה-1965 מעגן את סמכות פקיד הרישום בישראל לרשום זוגות כנשואים במרשם האוכלוסין. היקף שיקול הדעת של פקיד הרישום מצומצם לבדיקת מהימנות המסמכים המעידים על הכרה בנישואים במדינה זרה, ללא סמכות הכרעה שיפוטית (בג"צ 143/62 שלזינגר נ' שר הפנים מיום 22.2.1963). בעניין שלזינגר דובר בבן-זוג יהודי ואישה נוצרייה שנישאו בקפריסין, נרשמו בבלגיה כזוג נשוי, וביקשו להירשם כנשואים גם בישראל. פקיד הרישום סרב לרשום את הזוג כנשוי, בטענה שנישואים בין בני-זוג מעורבים אינם מוכרים לפי הדין הדתי הנוהג בישראל. ואולם בג"צ פסק כי לפקיד הרישום אין סמכות להחליט אם הנישואין תקפים, שעה שהם מוכרים במדינה זרה. על פקיד הרישום לרשום את בני זוג כנשואים, לאחר שהציגו בפניו תעודה ציבורית המעידה על נישואים כדין במדינה זרה. בענין בריל, המדינה ביקשה לאבחן את הלכת שלזינגר, בטענה שטקס הנישואים נערך בארץ תוך שבני הזוג השתמשו בתוכנת הזום, ולכן הלכת שלזינגר לא חלה. אך בית המשפט דחה טענה זו בנימוק לפיו בירור מקום עריכת הנישואין חורג מסמכות ההכרעה של פקיד הרישום, וכי עליו לרשום את בני-הזוג כנשואים שעה שהציגו בפניו תעודה זרה תקפה.

הלכת בריל מצטרפת לשורת פסקי דין המכירים ברישום נישואים בישראל, שעה שנערכו כדין במדינה זרה. ראו למשל: בג"ץ 3045/05 בן ארי נ' מנהל מינהל האוכלוסין (21.11.2006), שם דובר על זוג חד-מיני שנישא בקנדה וביקש לרשום את הנישואין במרשם האוכלוסין הישראלי. פקיד הרישום סירב לרשום אותם כנשואים, אולם בית המשפט התבסס על הלכת שלזינגר ופסק שפקיד הרישום נדרש לרשום את בני הזוג כנשואים אם הובאה בפניו ראיה שהם ערכו טקס נישואים המוכר במדינה זרה. ראו גם בג"צ 2888/92 גולדשטיין נ' שר הפנים (30.6.1994), בו דובר בעותרים, בן זוג יהודי ואישה לא יהודיה, שנישאו במדור הקונסולרי בשגרירות ברזיל בישראל. לטענתם, קונסול של מדינה זרה מוסמך לערוך טקס נישואין כשלפחות אחד מהצדדים הוא אזרח מדינת הקונסול. בנוסף נטען כי על פקיד הרישום לרשום בני זוג כנשואים במרשם האוכלוסין, משנתקבלה תעודה רשמית זרה לפיה הם נשואים. ואולם פקיד רישום האוכלוסין סירב לרשום כנשואים. המשיבים, שר הפנים ומנהל מרשם האוכלוסין, טענו כי סמכות הקונסול מוגבלת למקרה שבו בני הזוג הם אזרחי ברזיל, וכי אין לשניהם אזרחות ישראלית. בנוסף נטען שפקיד הרישום מוסמך שלא לרשום אותם כנשואים במידה שתעודת הקונסול הוצאה בחוסר סמכות. אך גם הפעם, בית המשפט חזר על הלכת שלזינגר. נקבע שתפקידו של פקיד הרישום אינו אלא תפקיד של מאסף חומר סטטיסטי. בנסיבות המקרה, סמכות הקונסול לחתן בני זוג אמנם היתה מוטלת בספק, אולם פקיד הרישום אינו רשאי להכריע בספק זה, אלא בית המשפט.

נזכיר בנוסף את בג"צ 4916/04 נטליה זלסקי נ' שר הפנים (19.6.2011), בגדרו התקבלו עתירות כנגד ההחלטה של מנהל רישום האוכלוסין שלא לרשום כנשואים אזרחים זרים

במרץ 2023 ניתן פסק דין תקדימי של בית המשפט העליון, לפיו זוגות שהתחתנו בנישואין אזרחיים דרך שיחת ווידאו יירשמו כנשואים במדינת ישראל, ובלבד שנישואים אלה הוכרו כדין במדינה הזרה שבאמצעותה התאפשר טקס הנישואים

שיקול הדעת של פקיד הרישום מצומצם לבדיקת מהימנות המסמכים המעידים על הכרה בנישואים במדינה זרה, ללא סמכות הכרעה שיפוטית

השוהים בישראל ואשר התחתנו במדינה זרה על ידי מיפוי כוח. שוב נפסק כי די אם הובאה בפני פקיד הרישום ראייה שהתושב ערך טקס נישואין המוכר בארץ הזרה, כדי שירשום אותם כנשואים בישראל.

הלכות בית המשפט העליון מאפשרות לבני זוג ישראלים להתחתן בטקס אזרחי המוכר במדינות זרות, אף שאינו מוכר לפי הדין המקומי. כידוע, זוהי גישה שנויה במחלוקת. יש הטוענים כי ההכרה בנישואין אזרחיים מכח דיני המשפט הבינלאומי פורמת את סמכות המוסדות הרבניים שלפי חוק נישואין וגירושין משנת 1953. לפי הנטען, בעיקר על ידי מנהיגי הציבור הדתי-אורתודוקסי, יש לשמור על לכידות העם היהודי על ידי הקפדה על הלכות נשואים (ראו למשל: זרח ורהפטיג "היש מקום להנהיג נישואין אזרחיים בישראל?" **דיני ישראל**, בעמ' 216). מנגד, יש הרואים בפסיקת בג"צ משום הגנה הכרחית על זכות יסוד של אזרחיות ואזרחי ישראל להינשא במסגרת אזרחית ומחוץ למסגרת הדתית הכופה (למשל: אריאל פינקלשטיין בתי הדין הרבניים שירות דת או ערכאה שיפוטית? מחקר מדיניות 153 (2020) בעמ' 13).

[לפסק הדין בע"מ 7368-22 משרד הפנים נ' עדי בריל \(7.3.2023\).](#)

על פערים מגדריים בלימודים ובשכר

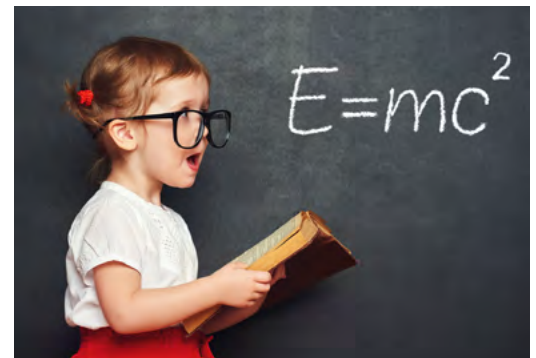
ארגון ה-OECD פרסם במרץ 2023 דו"ח בנושא היבטי מגדר בחינוך ובמיומנויות (Gender Education and Skills), המציג פערים בהישגים לימודיים בין תלמידות לתלמידים במדינות שונות. מטרת הדו"ח היא לברר מדוע בנים מתקשים יותר בהשוואה לבנות בקריאה, מתמטיקה ומדעים, וכן - מהי הסיבה ששיעור הבנות הממשיכות בלימודי מתמטיקה ומדעים הוא נמוך בהשוואה לבנים.

הבדיקה נערכה ביחס לכל רמות ההשכלה במדינות החברות בארגון. בשלב ראשון נבדקה השגת השכלה תיכונית ובשלב השני נבדקו פערים מגדריים בבתי-ספר תיכוניים. בשלב שלישי נותחו הגורמים לפערים המגדריים המושפעים ממוטיבציה וסטראוטיפים בבית, בבתי הספר ובקהילות. בשלב רביעי נבדק המעבר של נשים וגברים מהשכלה תיכונית להשכלה גבוהה. בשלבים חמישי ושישי נערך דיון במיומנויות של סטודנטים בתחומי לימוד שונים דוגמת מתמטיקה וקריאה. שלב נוסף במחקר עסק בהשלכות של חוסר איזון מגדרי בלימודים על בחירת קריירה. לבסוף הוצגו הצעות מדיניות בניסיון לצמצם פערים מגדריים.

על פי הדו"ח, נראה שהפערים במיומנויות בקריאה, במתמטיקה ובמדעים בין בנים לבנות הולכים ומצטמצמים תוך כדי הלימודים הגבוהים. יחד עם זאת, לפי נתונים משנת 2021, בנות בוחרות לרוב במקצועות הקשורים בהוראה, רווחה ואומנות, ואילו בנים בוחרים במקצועות הנקשרים להכנסה גבוהה דוגמת הנדסה, ייצור ובנייה. בחירות אלה מובילות לכך שנשים צפויות להרוויח רק 76% מהכנסת בני גילם הגברים בעלי השכלה גבוהה. נראה כי הגורם הדומיננטי שמשפיע על תלמידים בבחירת מקצוע אינו כישורים, אלא נורמות המובנות בתרבות. נטען כי חסמי תרבות הובילו למצב בו נשים לא מממשות את מלוא הפוטנציאל המקצועי שלהן. מצב זה הוא בר פתרון ומושפע מחינוך, גישת הורים וגישת מעסיקים.

התוכנית הבינלאומית להערכת תלמידים (Program for International Student Assessment) שניזומה ע"י ה-OECD, מבוססת על מבחן בינלאומי במדינות שמסכימות להשתתף בכך. בתוך כך, מבחן PISA בודק רמת למידה בגילאי 15 בקריאה, מתמטיקה ומדעים. בשנת 2018 נמצא כי ביצועי הבנות בקריאה גבוהים בשלושים נקודות במוצע בהשוואה לבנים. נטען שהפער נובע מהאופן בו תלמידים מנצלים את שעות הפנאי, כשכמעט חמישים אחוזים מהבנות מבלות את זמןן בקריאה, בניגוד לסטטיסטיקה הנמוכה אצל בנים. הנתונים מראים כי הישגים ירודים של בנים בתחום זה נובעים

יש הרואים בפסיקת בג"צ משום הגנה הכרחית על זכות יסוד של אזרחיות ואזרחי ישראל להינשא במסגרת אזרחית ומחוץ למסגרת הדתית הכופה

על פי הדו"ח, נראה שהפערים במיומנויות בקריאה, במתמטיקה ובמדעים בין בנים לבנות הולכים ומצטמצמים תוך כדי הלימודים הגבוהים. יחד עם זאת, לפי נתונים משנת 2021, בנות בוחרות לרוב במקצועות הקשורים בהוראה, רווחה ואומנות, ואילו בנים בוחרים במקצועות הנקשרים להכנסה גבוהה דוגמת הנדסה, ייצור ובנייה

מהשקעה פחותה בתרגול עצמאי וכן משימוש במכשירים אלקטרוניים ובמשחקי וידאו בשיעור גבוה משמעותית בהשוואה לבנות (53% מול 10%). תחביב הקריאה מסייע לבנות בפיתוח מיומנויות הבנה ואוצר מילים נרחב, ואילו בנים נוטים פחות לפתח מוטיבציה ביחס לקריאה.

באשר למתמטיקה: 12% מהבנים ו-9% מהבנות הגיעו להישגים הגבוהים ביותר, בעוד שבמדעים, 7% מהבנים ו-6% מהבנות הגיעו להישגים הגבוהים ביותר. נתון זה יכול לנבוע מכך שלבנות יש פחות ביטחון עצמי מבנים ביכולתן לפתור שאלות במתמטיקה ובמדעים ושהן נוטות בסבירות גבוהה יותר לחוש חרדה מכישלון. נטען כי תחושה זו דווקא מעוררת אצל הבנות מוטיבציה גבוהה יותר להתמיד בלימודים ומשפיעה על שיפור הישגיהן. למעשה, למרות קיומו של סטראוטיפ לפיו בנים טובים מבנות במתמטיקה, הישגי הבנים במתמטיקה גבוהים מהישגי הבנות רק ב-32 מתוך 79 מדינות. בישראל, תפקודי הבנות גבוה יותר ביחס לתפקודי הבנים בתחום המתמטיקה פער של בערך 9 נקודות (אולם נציין כי על פי הכתוב בגרף מרווח הטעות רחב).

מידע נוסף גם באמצעות שאלוני הורים משנת 2012 במסגרת מבחני PISA, השאלונים הצביעו על תחושות של חרדה וחוסר ביטחון המקושרות לסטראוטיפים מגדריים. סטראוטיפים נפוצים במדינות בהן להורים יש ציפייה גבוהה יותר מבנים לעיסוק בתחומי מדע, טכנולוגיה, הנדסה ומתמטיקה. ציפייה זו משפיעה על בחירת מקצוע: רק 14% מהבנות התעניינו בלימודים ריאליים, בהשוואה ל-26% מהבנים בגילאי 15.

המחקר מראה שנשים מפגינות זיקה חזקה יותר ללמידה נמשכת בהשוואה לגברים, גם בגיל מבוגר. בעשרים השנים האחרונות גברה מגמה בה נשים מחזיקות בתארי השכלה גבוהה בשיעור גבוה בכ-15% מגברים. על פי הדו"ח, לימודי השכלה גבוהה משפיעים על הכנסות נשים יותר מאשר על הכנסות גברים, כאשר נשים בעלות תואר אקדמי מרוויחות 52% יותר מנשים בעלות השכלה תיכונית. זאת, בהשוואה לפער שעומד על 39% בין גברים בעלי תואר לגברים בעלי השכלה תיכונית. ואולם חרף השכלתן, בכל מדינות ה-OECD נשים מרוויחות כ-24% פחות מגברים, במיוחד בגלל בחירתן בעיסוק רווחי פחות. בנוסף, שיעור התעסוקה של נשים במשרה חלקית גבוה יותר מגברים. זאת, משום שנשים צריכות להתמודד עם דרישות גבוהות יותר במשק הבית ובגידול הילדים, ולכן מחפשות תחומים פחות תחרותיים המובילים לרווחים נמוכים יותר. כך, רק 25% מהנשים לומדות מקצועות הנדסה, ייצור ובנייה, בניגוד ל-80% מהנשים שלומדות מקצועות של בריאות וחינוך. מחברי הדו"ח מעריכים שבחירת נשים מושפעת מהתפיסה החברתית לפיה מקצועות מתמטיים ומדעיים הם יותר "גבריים" וכן מהעובדה שמרבית האימהות של הנערות נשוא המחקר, המשמשות כ"מודל לחיקוי", לא עוסקות במקצועות מסוג זה.

התוכנית הבינלאומית להערכת כישורי מבוגרים - (Program for the International Assessment of Adult Competencies), Assessment of Adult Competencies, מיושמת בידי ה-OECD ומקיימת סקרים במחזורים שונים ב-40 מדינות. על פי נתוני הסקר משנים 2012, 2015 ו-2018, 58% מהנושאים מבתי הספר בגילאי 18-24 הם גברים. שיקוליהם נובעים מהעדר מוטיבציה ללמידה, הישגים וקבלת מרות. הנתונים מראים כי גברים ללא תואר מועסקים בהיקף של כ-26% יותר מנשים ללא תואר באותם גילאים. כמו כן, נשים מרוויחות יותר כשהן בעלות השכלה גבוהה בהשוואה לגברים וגם נתון זה מסביר פרישה של גברים מלימודים. גברים שבחרו להמשיך ללמוד מושפעים גם הם מהשקפה חברתית מגדרית, המסלילה אותם לעסוק בתחומים מתמטיים ומדעיים.

המסקנה המוצעת בדו"ח היא שהמפתח לצמצום פערים מגדריים בחינוך ובתעסוקה נעוץ בראש ובראשונה במודעות. הורים, מורים ומעסיקים לא תמיד מודעים להטיות מגדריות המובילות לחוסר שוויון בהזדמנויות. מחברי הדו"ח מציעים לטפל בהטיות אלה. לדוגמה, מוצע שבתחום החינוך יוענק סיוע לבנות בהתמודדות בחרדה ובחוסר ביטחון בתחומי מתמטיקה ומדעים, ולבנים יינתן סיוע לשיפור מיומנויות קריאה לשם מימוש הפוטנציאל בצורה מלאה יותר. בשוק העבודה, ממשלה יכולה לקדם מדיניות

המחקר מראה שנשים מפגינות זיקה חזקה יותר ללמידה נמשכת בהשוואה לגברים, גם בגיל מבוגר. בעשרים השנים האחרונות גברה מגמה בה נשים מחזיקות בתארי השכלה גבוהה בשיעור גבוה בכ-15% מגברים

מחברי הדו"ח מעריכים שבחירת נשים מושפעת מהתפיסה החברתית לפיה מקצועות מתמטיים ומדעיים הם יותר "גבריים" וכן מהעובדה שמרבית האימהות של הנערות נשוא המחקר, המשמשות כ"מודל לחיקוי", לא עוסקות במקצועות מסוג זה

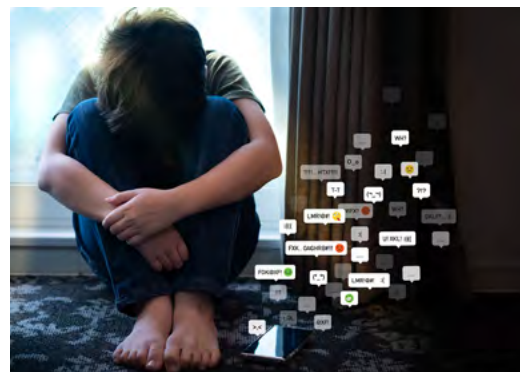

של שקיפות בשכר שיגדיל את מודעות המעסיקים והעובדים לפערי השכר. הפנמת פערי שכר היא קריטית: לפי מאמר שאוזכר בדו"ח ועוסק בפערי מגדר בשוק העבודה, אי השוויון בין המינים מוביל לאובדן הכנסה כולל של 27% במזרח התיכון וצפון אפריקה, 23% בדרום אסיה ו-15% בשאר העולם.

לדו"ח ה-OECD ראו: [Marta Encinas-Martin and Michelle Cherian, Gender \(Education, and Skills \(March 2.2023\)](#).

תכני שנהא ברשת

בספטמבר 2022 התקבל בקליפורניה חוק חדש שעוסק בתנאי השימוש ברשת חברתית: AB-587 Social media companies: Terms of service. מטרת החוק העיקרית היא למנוע תוכן שנהא (עוינות מסיבית כנגד יחיד, רעיון, קבוצה או חפץ) שפוגע בקהל המשתמשים ברשתות החברתיות ובתוך כך למנוע דברי הטרדה, קיצוניות ואיבה. החוק קובע שכדי להגן על קהל המשתמשים, על הרשת החברתית לפרסם את המדיניות שלה לגבי כללי ההתנהלות ברשת. הרשת תידרש לפרט מהן הסנקציות שתנקוט כנגד מפרי הכללים. פרסום מדיניות הרשת ייעשה בפומבי כדי שהמשתמשים ידעו מראש מהן ההשלכות הצפויות לפרסום תוכן שנהא. מטרתן של ההוראות היא להרתיע משתמשים מלהעלות ולהפיץ תוכן פוגעני, בשאיפה ליצור פלטפורמות חברתיות בטוחות לשימוש ו"נקיות" משפה אלימה.

מטרת החוק העיקרית היא למנוע תוכן שנהא (עוינות מסיבית כנגד יחיד, רעיון, קבוצה או חפץ) שפוגע בקהל המשתמשים ברשתות החברתיות

החוק לא חל על שירותי אפליקציות שבהן האינטראקציות בין המשתמשים מוגבלות להודעות ישירות, ביקורות צרכנים על מוצרים, מוכרים, שירותים, אירועים או מקומות (סעיף 22681). כמו כן, ההגבלות חלות רק על פלטפורמה חברתית "גדולה", שהיקף הכנסותיה השנתיות הוא מעל \$100,000,000 (סעיף 22680).

אשר לפרסום מדיניות הרשת: סעיף 22676 (a) לחוק החדש קובע כי יש להנגיש למשתמשים את תנאי השימוש ברשת החברתית. תנאי השימוש יכללו מידע לגבי הפעילות המותרת בפלטפורמה, כיצד תגיב הפלטפורמה לדיווחי משתמשים על אודות הפרות של תנאי השירות, תיאור המדיניות של הרשת לטיפול בתוכן שנהא והפעלת מערכות ניהול תוכן אוטומטיות לאכיפת תנאי השימוש. בנוסף, על הפלטפורמה להציג פרטי התקשרות עימה, על מנת שהמשתמשים יוכלו ליצור קשר עם נציגי שירות.

החוק קובע (בסעיף 22677(a)), כי כל פלטפורמה חברתית שהחוק חל עליה תגיש ליועץ המשפטי של המדינה דו"ח חצי שנתי שיכלול: (1) את הגרסה העדכנית של תנאי השירות בפלטפורמה; (2) תיאור ופירוט של כל שינוי בתנאי השירות מאז הדיווח הקודם; (3) הצהרה אם תנאי השימוש כוללים התייחסות למקרים אלה: דברי שטנה או גזענות, קיצוניות או רדיקליזציה, דיסאינפורמציה ומידע מוטעה, הטרדה והתערבות פוליטית זרה. היועץ המשפטי יעמיד לרשות הציבור את דו"חות השירות במאגר ציבורי פתוח.

סנקציות: בסעיף 1 לחוק נקבע:

"It is the intent of the Legislature that a social media company that violates this act shall be subject to meaningful remedies sufficient to induce compliance with this act."

הסנקציה העיקרית היא עיצום כספי עד \$15,000 בגין הפרה לכל יום (בסעיף 22678 (a)). פלטפורמה חברתית תחשב כמפרה אם ביצעה אחת מאלה: 1- לא פרסמה את תנאי השירות; 2- לא הגישה במועד את הדו"ח הנדרש ליועץ המשפטי; 3- השמיטה מידע נדרש או לחלופין הציגה מצג שווא בדו"ח. בנוסף, החוק מטיל סנקציות גם כנגד משתמשים שיפרו את החוק, כגון השהיית חשבון והסרת המשתמש מהרשת.

הוראות החוק הן קוגנטיות. מטרתן היא לאפשר לציבור המשתמשים לגלוש בצורה בטוחה ברשתות החברתיות מבלי להיתקל בביטויי שנאה. החוק מטיל נטל רגולטורי כבד יחסית על הרשתות החברתיות ועשוי להכביד על העבודה של מנהלי התוכן, ואולם דומה שהוא עושה כן לתכלית ראויה: ניקיון הרשת מביטויים גזעניים, הומופוביים ואנטי-דמוקרטיים.

לחוק: [Social media companies:AB-587 terms of service, U.S.C](#).

ילדים בסביבה דיגיטלית

בספטמבר 2022 התקבל חוק במדינת קליפורניה שנועד להגן על פרטיות ילדים ברשת: The California Age-Appropriate Design Code Act. [החוק החדש](#) צפוי להיכנס לתוקפו ביולי 2024.

החוק מתייחס לחברות המספקות שירותים מקוונים ש"סביר שילדים מתחת לגיל 18 יוכלו לגשת אליהם", ומטיל עליהן חובות משפטיות להגנה על פרטיות ילדים בסביבה מקוונת. החוק מחייב עסקים להגדיר את הגנות הפרטיות ברמת האבטחה הגבוהה ביותר שעה שמדובר באתרים שילדים נחשפים אליהם, וכן לספק למשתמשים מידע תמציתי ובולט על תנאים והגבלות, מדיניות האתר ותקנים קהילתיים, תוך שימוש בשפה ברורה המתאימה לילדים. אם השירות מאפשר להורה לפקח על הפעילות המקוונת של הילד או לעקוב אחר מיקומו, יש לספק איתות ברור לילד כאשר הוא נמצא במעקב. על האתר לספק כלים בולטים ונגישים כדי לעזור לילדים ולהורים לממש את הפרטיות ולדווח על סיכונים. בנוסף, החוק אוסר על בעלי אתרים להשתמש במידע אישי של ילד, אלא אם יוכיח בסיבה משכנעת שהשימוש הוא לטובת הילד. החוק מטיל הגבלות על יצירת פרופילים לילדים, ועל שיתוף מידע אישי של ילדים ונתוני מיקומם הגיאוגרפי.

בית המחוקקים של קליפורניה רואה את החוק החדש כהכרחי, שכן עם השנים גבר השימוש בשירותים דיגיטליים על ידי צעירים. בסעיף 1(c) לדברי ההסבר להצעת-החוק נכתב:

It is the intent of the Legislature that the California Age-Appropriate Design Code promotes innovation by businesses whose online products, services, or features are likely to be accessed by children by ensuring that those online products, services, or features are designed in a manner that recognizes the distinct needs of children at different age ranges.

[ראו](#).

דו"ח של ה-OECD ממאי 2021 מראה כי בשנים האחרונות, עם התקדמות הטכנולוגיה, ילדים מבליים חלק משמעותי מזמנם באינטרנט וברשתות החברתיות. משנת 2011, מספר הילדים בגילאי 15-12 בעלי טלפונים חכמים ("סמארטפונים") גדל ביותר מ-50%. אמנם, הסביבה הדיגיטלית מציעה יתרונות רבים לילדים, פותחת ערוצים חדשים לחינוך, מפתחת יצירתיות ומעודדת אינטראקציות חברתיות; אך לצד אלה קיימים סיכונים ממשיים, כגון בריונות ברשת, תכנים לא הולמים וסיכונים לפגיעה בפרטיות. סיכונים אלה הפכו לקיצוניים לאחר משבר הקורונה והזינוק בזמן המסך (ראו: [Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment, 16.02.2012](#)).

במסגרת החוק הקליפורני הוקמה וועדה להגנת פרטיות הילדים, והוטל עליה ללמוד ולהמליץ למחוקק על שיטות עבודה ליישום החוק (סעיף 1798.99.32). הוועדה מורכבת

הוראות החוק הן קוגנטיות. מטרתן היא לאפשר לציבור המשתמשים לגלוש בצורה בטוחה ברשתות החברתיות מבלי להיתקל בביטויי שנאה

בספטמבר 2022 התקבל חוק במדינת קליפורניה שנועד להגן על פרטיות ילדים ברשת

החוק מחייב עסקים להגדיר את הגנות הפרטיות ברמת האבטחה הגבוהה ביותר שעה שמדובר באתרים שילדים נחשפים אליהם

ממומחים בתחום הפרטיות והגנת ילדים. על חברי הוועדה לזהות שירותים מקוונים שילדים עשויים לגשת אליהם, ולתעדף את טובת הילדים בהתייחס לפרטיותם ולבריאותם. בסעיף 1798.99.35, מצוין שהפרת החוק מהווה עבירה והמפרים חשופים לקנס של עד \$2,500 בגין כל מקרה של ילד שנפגע מהפרה רשלנית, ועד \$7,500 עבור הפרה מכוונת.

מדברי ההסבר להצעת החוק עולה כי החקיקה בקליפורניה עוצבה על פי קוד הילדים הבריטי (U.K Children's code), הידוע כחוק לעיצוב קוד תוך התאמה לגיל. הקוד האנגלי, שגובש על ידי הרגולטור להגנת מידע בבריטניה, נכנס לתוקף בשנת 2020. הוא חל על שירותים מקוונים שסביר שילדים מתחת לגיל 18 יגשו אליהם. לפי הקוד האנגלי, נותני שירותים מקוונים לילדים מחויבים לבצע שינויים בעיצוב השירות וכן באופן שבו מעובדים הנתונים האישיים, כדי להתאימם לשימוש מצד ילדים. מדובר בסט של 15 תקנים שנותני שירותים מקוונים צריכים לעמוד בהם, ועיקרם בדרישה להתחשב בטובת הילדים, להימנע משימוש בנתונים אישיים של ילדים בדרכים העלולות לפגוע ברווחתם, ולוודא שמירה גבוהה על הפרטיות. שירותים מקוונים המכוסים בקוד האנגלי כוללים אפליקציות, משחקים, שירותי חדשות ועוד. קוד הילדים חל לא רק על חברות בבריטניה, אלא גם על חברות זרות המעבדות נתונים אישיים של ילדים בבריטניה. [ראו](#).

ילדים ונוער סובלים מעודף משקל

הסקירה תתייחס למסמך נתונים של מרכז המחקר והמידע של הכנסת: "עודף משקל והשמנת יתר: רקע ונתונים, בדגש על ילדים ובני נוער" מיום 26 לפברואר 2023. המסמך נכתב עבור יו"ר ועדת החינוך, ח"כ יוסף טייב, לקראת יום המוקדש לנושא למניעת השמנה בישראל. המסמך עומד על ההשלכות הקשות של תופעת השמנת היתר ועודף משקל בישראל בפרט אצל ילדים ובני נוער. המסמך בוחן את המגמה של השמנת יתר ועודף משקל אצל בני נוער וילדים, הרגלי האכילה של בני נוער וילדים ומקיים מבט משווה על המצב במדינות העולם.

המסמך עומד על כך שתופעת ההשמנה גורמת לתמותה ותחלואה קשה ובנוסף גובה מחיר חברתי וכלכלי כבד. אחד האתגרים הגדולים של המאה ה-21 הוא מגפת השמנת היתר ועודף משקל בילדות. ההשמנה נובעת לא רק מחוסר רצון של הפרט, כי אם גם מתעשיית המזון שמשפיעה על דפוסי המזון ואורח החיים של הפרטים בחברה. גורמים נוספים יכולים לגרום להשמנה, כגון: קשיים נפשיים ורגשיים, מחלות, פציעות, לידה ונטילת תרופות. ישנן גם השפעות כלכליות וחברתיות, לדוגמא: עוני ואי ביטחון תזונתי אשר מפחיתים את היכולת לצרוך מזון בריא, בדידות ושימוש מרובה במסכים לפי איגוד רפואי בריאות הציבור בישראל. בישראל ההשמנה היא תולדה של אורח חיים בסביבה שמעודדת אכילה מרובה על ידי שעות עבודה ארוכות ושעות פנאי מצומצמות, חשיפה לפרסום ושיווק אגרסיביים של מזונות מזיקים, יוקר מחיה גבוה וחוסר סבסוד של מזונות מומלצים.

השמנה בקרב ילדים מהווה אתגר מרכזי בבריאות הציבור בגלל השפעותיה לטווח הקצר והארוך. השמנת יתר בקרב ילדים מעלה את הסיכון למחלות, כמו: מחלות לב, סוכרת, דלקת מפרקים ניוונית וסרטן בבגרות. השמנה בקרב ילדים יוצרת נטל כבד בשני מישורים: (1) נטל כלכלי כבד הנובע מצורך בטיפול רפואי (2) נזק כספי עקיף שנובע מאובדן תפוקה בשוק העבודה בגלל פגיעה באיכות החיים, הוצאות על דיאטות ועוד. תת ועדה בנושא מניעה וטיפול בהשמנה שפעלה במסגרת היוזמה של משרד הבריאות "לעתיד בריא 2020" כתבה כך: "משקל יתר ובמיוחד השמנת יתר גורמים עלות כלכלית ברורה; מדובר בהוצאות ישירות על בריאות וכן בעלות עקיפה הנובעת מאובדן פריון עבודה. אומדן עדכני של העלויות מגיע ל-5.76 מיליארד שקל בשנה, סכום המתקרב ל-7%-10% מההוצאה הלאומית השנתית על בריאות".

לפי הקוד האנגלי, נותני שירותים מקוונים לילדים מחויבים לבצע שינויים בעיצוב השירות וכן באופן שבו מעובדים הנתונים האישיים, כדי להתאימם לשימוש מצד ילדים

אחד האתגרים הגדולים של המאה ה-21 הוא מגפת השמנת היתר ועודף משקל בילדות. ההשמנה נובעת לא רק מחוסר רצון של הפרט, כי אם גם מתעשיית המזון שמשפיעה על דפוסי המזון ואורח החיים של הפרטים בחברה

השמנת יתר בקרב ילדים מעלה את הסיכון למחלות, כמו: מחלות לב, סוכרת, דלקת מפרקים ניוונית וסרטן בבגרות

מדיניות לאומית למניעת התופעה: בישראל ננקטו אמצעים רגולטוריים לסייע בצמצום התופעה, בהם החוק "הגנה על בריאות הציבור (מזון) (סימון תזונתי), התשע"ח-2017", החוק ל"פיקוח על איכות המזון ותזונה נכונה במוסדות החינוך, התשע"ד-2014", התקנות ל"פיקוח על איכות המזון ולתזונה נכונה במוסדות החינוך, תשע"ט-2018" והחוק "הגנה על בריאות הציבור (מזון), תשע"ו-2015". אך חרף מדיניות הממשלה הנתונים מראים שאין שינוי משמעותי לאורך השנים. יתר על כן, לפערים חברתיים ישנה השפעה על כוח הקנייה של מזון בריא בקרב אוכלוסיות עניות לעומת אוכלוסיות עשירות. מהנתונים עולה כי, לרוב, עם הירידה ברמה הסוציו-אקונומית ישנה עלייה של השמנת יתר.

החלטת הממשלה להפעלת התוכנית הלאומית לקידום אורח חיים פעיל ובריא, 2011: הממשלה השיקה, בהובלת משרדי הבריאות, החינוך התרבות והספורט, תוכנית לאומית לקידום אורח חיים פעיל ובריא. בתוך כך הושקה התוכנית "אפשריבריא" שפועלת בהתאם ליוזמה "לעתיד בריא 2020" שמובילה תהליך ליצירת סביבה המאפשרת ומטפחת תרבות של בריאות. מטרת התוכנית: (1) הפחתת שיעור השמנת יתר בקרב בני 18 ומעלה בכלל האוכלוסייה ב-11.2%; (2) העלאת שיעור בני 18 ומעלה שמשקל גופם תקין בכלל האוכלוסייה ב-10%; (3) הפחתת שיעור בעלי סיכון למשקל יתר בקרב ילדים ומתבגרים ב-10%.

נתונים על היקף בעיות עודף משקל בישראל: א. על פי מדידות גובה ומשקל בקופות החולים עולה, כי בשנת 2021 שיעור הימצאות בעודף משקל בגילאי 64-20 עמד על 34.3%. שיעור דומה לשיעור עודף המשקל בגילאי 64-20 לשנת 2013. שיעור השמנת יתר בקרב מבוגרים באותו הגיל עמד בשנת 2021 על 25.1% מכלל האוכלוסייה, שיעור שגבוה ב-2.3% מהשיעור בשנת 2013. כך שחרף ההשקעה הממשלתית הבעיה לא צומצמה אלא החריפה בין השנים 2013 ל-2021. ב. שיעור ההשמנה בקרב נשים עומד על 27% לעומת אצל גברים שיעור ההשמנה הוא 23%. ג. יישובי מגורים המאופיינים ברמה סוציו אקונומית נמוכה יחסית, ששיעור ההימצאות בעודף משקל הוא גבוה יותר. ד. לפי נתוני גדילה של תלמידי בתי הספר בישראל, שיעורי עודף משקל והשמנה בקרב ילדים ונוער עולים במידה ניכרת עם הגיל. בשנת 2021-2022 שיעור ההימצאות בעודף משקל בקרב תלמידי כיתות א' עמד על 19.5% ובכיתות ז' עמד על 31.4%. בנוסף, לפי הנתונים לשנת 2020-2021, השיעור הגבוה ביותר של תלמידים עם עודף משקל והשמנה הוא בקרב התלמידים הערבים. השיעורים הנמוכים ביותר הם בקרב ילדים חרדים ובדואים בדרום.

הרגלי אכילה: אחד הגורמים להשמנה הנם הרגלי אכילה לא בריאה, כגון אכילת חטיפים, שהם בעל ערך קלורי גבוה ועשיר בשומן. זאת, לצד משקאות ממותקים המכילים מספר רב של קלוריות אשר לא גורמים לתחושת שובע ועל כן מקושרים לצריכת אנרגיה עודפת ולהשמנה. צורת האכילה וסביבת האכילה משפיעות על תופעת עודף המשקל וההשמנה, לדוגמא: אכילה מחוץ לבית תורמת לעודף משקל, האכילה מול הטלוויזיה נמצאה כמגדילה צריכה אנרגטית (כל שעה נוספת של צפייה מול מסך מעלה את הסיכוי להשמנת יתר אצל ילדים בעוד כ-13%). הרגלים כאלה עלולים לגרום לדימוי עצמי נמוך ולהתמודדות עם בעיות חברתיות, כמו: דיכאון ובדידות.

מבט משווה: מחקר שבוצע על ידי HBSC (תוכנית המחקר הבינלאומית לרווחתם ובריאותם של בני נוער) מראה, כי בשנים 2018-2019, 15% מהילדים בישראל בגילאים 11, 13 ו-15 סבלו מעודף משקל. ישראל ממוקמת במקום ה-28 מתוך 46 מדינות שהשתתפו במחקר, עם עודף משקל הקרוב לממוצע.

נתונים של ה-CECD: בשנת 2020 54.7% מהישראלים מגיל 15 ומעלה דיווחו על משקל שהתאים להגדרות של עודף משקל. ישראל ממוקמת במקום ה-14, הקרוב לממוצע המדינות מתוך 29 המדינות החברות ב-CECD.

למסמך של מרכז המחקר והמידע "עודף משקל והשמנת יתר: רקע ונתונים, בדגש על ילדים ובני נוער מיום 26 לפברואר 2023".

הילולה בהר מירון

באפריל 2023 התקבל חוק חדש: החוק להסדרת אירוע הילולת רבי שמעון בהר מירון (הוראת שעה), התשפ"ג-2023. חוק זה מסדיר את ההתנהלות בהר מירון בזמן הילולה, תוך הפקת לקחים מאירועי העבר. בדברי ההסבר להצעת-החוק צוין כי לפי המסורת היהודית, קבר הרשב"י שבהר מירון הוא אתר יהודי-דתי שקבורים בו התנא רבי שמעון בר יוחאי. המוני מבקרים מתכנסים במקום מידי שנה, במיוחד בל"ג בעומר, יום פטירת הרשב"י. כמות המשתתפים מגיעה למאות אלפים. ביום 30.4.2021 במהלך הילולה, התרחש כידוע אסון גדול, במהלכו נספו 45 גברים, נערים וילדים, ונפצעו למעלה מ-150 בני אדם, וזאת במעיקה וחנוק שנגרמו תוך הימחצות קהל רב.

**באפריל 2023 התקבל חוק חדש:
החוק להסדרת אירוע הילולת רבי
שמעון בהר מירון (הוראת שעה),
התשפ"ג-2023. חוק זה מסדיר את
ההתנהלות בהר מירון בזמן הילולה,
תוך הפקת לקחים מאירועי העבר**

סעיף 2 לחוק החדש קובע כי שהייה במתחם בזמן הילולה מחייבת לקבל היתר אלא אם מדובר באדם שמשכנו במירון, אדם במילוי תפקידו, או בעת סיוע לבעלי מוגבלויות או סיוע רפואי. סעיף 3 לחוק מסמיך את שר ירושלים ומסורת ישראל לתת היתר שהייה למתחם הקוצב את משך תוקפו. סעיף 4 אוסר על הדלקת אש שלא במסגרת אירוע ההדלקה המרכזי. נקבעו הוראות בנוגע לאירוע ההדלקה המרכזי והגבלות על קיום אירועים נוספים (סעיפים 5-6). לפי סעיף 2(ג) על השר למנות "ממונה על הילולה" שתפקידו לארגן את הילולה ולנהלה. לפי סעיף 8, המשטרה הוסמכה למנוע כניסת אדם/רכב אם שהייתם בניגוד לחוק, ואף ולהשתמש נגדם בכוח סביר. בסעיף 9 הוטלו סנקציות על מי שמפר את החוק: קנס כספי על אדם שמארגן או מבצע הדלקה במתחם מירון בזמן הילולה בניגוד לסעיף 4; וקנס כספי לאדם שמארגן אירוע נוסף במתחם מירון בזמן הילולה בניגוד לסעיף 6(א). לפי סעיף 12, החוק הוגבל בתוקפו עד ליום 24.5.2023.

כרקע לחקיקה נזכיר את ועדת החקירה הממלכתית שהוקמה ביוני 2021 לחקר האסון ולמניעת מקרים דומים בעתיד (החלטה מספר 7 של הממשלה מיום 20.06.2021: ["הקמת ועדת חקירה ממלכתית בעניין האסון שהתרחש בהילולת ל"ג בעומר בהר מירון"](#)). בנובמבר 2021 פרסמה הוועדה המלצות שעסקו בשינויים הנדרשים לקיום הילולה באופן בטיחותי בארבעה מישורים מרכזיים: מינוי שר אחראי; שיפור התשתיות והסרת מפגעי בטיחות; מניעת צפיפות חריגה; פיזור הקהל ומניעת מוקדי בטיחות חריגים (ראו: ועדת החקירה הממלכתית לחקר אסון הר מירון – המלצות ביניים (2021), <https://did.li/zullC>). בדצמבר 2021 אומצו ההמלצות על ידי הממשלה והיוו את הבסיס להיערכות להילולה שנערכה בשנת 2022; ראו החלטה 828 של הממשלה ה-36, ["אימוץ המלצות ביניים של ועדת החקירה הממלכתית לחקר אסון הר מירון והיערכות להילולת ל"ג בעומר התשפ"ב מיום 19.12.2021"](#). באוקטובר 2022 פרסמה ועדת חקירה ממלכתית המלצות לצורך היערכות להילולת הבאות שעסקו בשיפור התשתיות ובהרחבת השטח (ראו: [ועדת החקירה הממלכתית לחקר אסון הר מירון דו"ח הוועדה \(2022\)](#)). גם המלצות אלו אומצו ע"י הממשלה בהחלטת ממשלה מס' 60 (22.1.2023).

בצו מיום 8.5.2023 הוגבלה כמות המשתתפים בהילולה ל-50,500 אנשים. ראו: ["צו להסדרת אירוע הילולת רבי שמעון בר יוחאי בהר מירון \(מספר מרבי של שוהים במתחם מירון\) \(הוראת שעה\), תשפ"ג-2023"](#). למרבה השמחה, במאי 2023 נערכה בהר מירון הילולה המסורתית, ללא נפגעות או נפגעים.

[החוק להסדרת אירוע הילולת רבי שמעון בהר מירון \(הוראת שעה\), התשפ"ג-2023.](#)

[להצעת-חוק להסדרת אירוע הילולת רבי שמעון בר יוחאי בהר מירון \(הוראות שעה\), התשפ"ג-2023.](#)

שופטים ושפיטה במערב הדמוקרטי

מרכז המידע והמחקר של הכנסת פרסם לאחרונה סקירות משפטיות העוסקות במשפט משווה בנוגע להליך מינוי שופטים וביקורת שיפוטית על חוקים. הסקירות בוצעו לבקשתו של יו"ר הוועדה לחוקה ומשפט ח"כ שמחה רוטמן, כחלק ממתן מסגרת נורמטיבית להפיכה המשטרית המוצעת על-ידי הקואליציה בהובלת שר המשפטים יריב לוין. כיום, מינוי שופטים בישראל מתבצע על-ידי הוועדה למינוי שופטים בהתאם לסעיף 4(ב) בחוק-יסוד: השפיטה. חברי הוועדה הם שר המשפטים (העומד בראשה) ושר נוסף מהממשלה; שני חברי כנסת; שני חברי לשכת עורכי-הדין; נשיא בית-המשפט העליון ושני שופטים נוספים מבית-המשפט העליון. לפי הצעת-החוק של הממשלה, ההרכב יהיה כדלקמן: נשיא בית-המשפט העליון ושני שופטים שיצאו לקצבה שימנה שר המשפטים בהסכמת נשיא בית-המשפט העליון; שר המשפטים יחד עם שני שרים נוספים שיבחרו על-ידי הממשלה; שלושה חברי כנסת שבהם יו"ר ועדת החוקה חוק ומשפט, ח"כ אחד מסייעות הקואליציה ואחד מסייעת האופוזיציה. הצעה זו תיתן בידי הקואליציה רוב אוטומטי במינוי שופטים והיא מעוררת חשש כבד לפוליטיזציה של השפיטה.

בעניין מינוי שופטים, הסקירה של מחלקת המחקר של הכנסת עומדת על ההבחנה המקובלת בין בית משפט חוקתי (Constitutional court) לבין ערכאות רגילות (Ordinary courts). לפי דו"ח של ה-OECD בענייני חוקה (משנת 2022), מקובל בהליך בחירת שופטים לבית-משפט חוקתי לבחון את תפיסת המועמד בעניין האחריות החברתית והדמוקרטית, וזאת לצד כישוריו המשפטיים לתפקיד. הדו"ח השווה בין מודלים חוקתיים של מדינות החברות בארגון ה-OECD, ובחן כיצד הן מיישמות ערכים דמוקרטיים כמו ביקורת שיפוטית ואיזון בין רשויות.

לדוח: [Constitutions in OECD Countries: A Comparative Study](#)

ישנן מעט מדינות דמוקרטיות בהן הליך הבחירה לבית-המשפט העליון נשלט על ידי רשות אחת. באוסטרליה, הליך בחירת השופטים לבית-המשפט העליון נתון בידי הממשל הפדרלי, אך החוק מחייב את שר המשפטים להיוועץ עם שרי המשפטים של מדינות הפדרציה. לפי הנוהג הרווח, הממשל מתייעץ עם שופטי בית המשפט העליון, נשיאי שאר הערכאות הפדרליות, לשכות עורכי-הדין ומומחי משפט אקדמיים. ישנן מדינות כמו ארצות-הברית שהליך הבחירה מצוי בידי כמה רשויות הנוטלות חלק בהליך בחירת השופטים. המינוי לבית-המשפט העליון נעשה על-ידי הנשיא כרשות מבצעת, אך הוא כפוף לאישור הסנאט כרשות מחוקקת ברוב רגיל. מנגנון נוסף המשמש במדינות דמוקרטיות לבחירת שופטים הוא הקמת וועדת בחירה או וועדה מקצועית מיעצת. ישנן מדינות שהוועדה המוקמת היא בעלת סמכות הכרעה, וישנן מדינות שסמכות הועדה היא להמליץ לממשל. בבריטניה פועלת וועדת בחירה סטטוטורית המציעה לשר המשפטים מועמד לתפקיד. לשר תינתן זכות מוגבלת לבקש מהוועדה המלצה למועמד חלופי, והוא מחויב לקבל את המלצת הוועדה. מודל נוסף הוא מודל הבחירות הישירות על-ידי הציבור. מודל זה רווח בחלק ממדינות הפדרציה האמריקאית כגון וושינגטון וטקסס, מדינות בהן השופטים נבחרים בבחירות ישירות על-ידי הציבור למשך כהונה בת שש שנים.

בבריטניה, מינוי שופטים לבית-המשפט העליון מתבצע בידי "הלורד צ'נסלור" (תפקיד בממשלה הדומה לשר המשפטים). הלורד נדרש להקים וועדה עצמאית המורכבת מנשיא מבית-המשפט העליון; שופט בכיר שאינו מכהן בבית-המשפט העליון; חבר מועד המינויים לתפקידים שיפוטניים של וולס; סקוטלנד וצפון אירלנד. לכל אומה מושב בוועדה. הלורד רשאי להתוות מדיניות לשם גיבוש המלצות הועדה. במידה והלורד מבקש לדחות מועמד, הוועדה תגיש לו מועמד נוסף, ואם ידחה גם אותו, הוועדה תגיש לו מועמד נוסף. הלורד יהיה חייב לבחור אחד משלושת המועמדים שהוצעו לו על-ידי הוועדה.

באוסטרליה, הליך בחירת השופטים לבית-המשפט העליון נתון בידי הממשל הפדרלי, אך החוק מחייב את שר המשפטים להיוועץ עם שרי המשפטים של מדינות הפדרציה. לפי הנוהג הרווח, הממשל מתייעץ עם שופטי בית המשפט העליון, נשיאי שאר הערכאות הפדרליות, לשכות עורכי-הדין ומומחי משפט אקדמיים

בית-המשפט העליון בבריטניה אינו מוסמך לפסול חוקים אך הוא רשאי להצביע על אי-התאמה של חוק פרלמנטרי לאמנות אירופה בדבר פגיעה בזכויות אדם

אשר לסמכויות בתי המשפט בעולם המערבי לפסול חוקים: בבריטניה אין חוקה כתובה ואין בית-משפט לחוקה. המסגרת הנורמטיבית הגבוהה ביותר היא חוק פרלמנטרי. ישנם חוקים רבים בעלי עקרונות חוקתיים ועקרונות כללים, אך הם במעמד של חוק רגיל ואינם מאוגדים לחוקה. בשנת 2009 בוצעה רפורמה מקיפה במערכת המשפט בבריטניה והוקם בית-המשפט עליון שהחליף את בית הלורדים, שעד אותה עת שימש כערכאה הגבוהה ביותר. בית-המשפט העליון בבריטניה אינו מוסמך לפסול חוקים אך הוא רשאי להצביע על אי-התאמה של חוק פרלמנטרי לאמנות אירופה בדבר פגיעה בזכויות אדם. הממלכה המאוחדת חברה באמנות אירופאיות לזכויות אדם ומשכך יש לבית-הדין האירופי לזכויות אדם בשטרסבורג (ECHR) סמכות לדון בפגיעה בזכויות אדם בממלכה. אזרח בריטי הנפגע בזכות המעוגנת באמנות אירופה זכאי לעתור לבית-הדין בשטרסבורג. בית-הדין יצהיר על אי-התאמת החוק. על-פי עקרון הריבונות של הממשל בבריטניה, גם אם ה-ECHR קובע אי-התאמת של החוק לאמנה, הממשל אינו מחויב לתקנו. אך בפועל הממשל פועל בהתאם להחלטות בית המשפט: עד כה, ניתנו 46 הכרזות על אי-התאמה על-ידי בית-המשפט בבריטניה. מרבית הכרזות אי-ההתאמה תוקנו באמצעות חקיקה ראשית, חקיקה משנית (תקנות יישום), או "צווים מתקנים".

בארצות-הברית קיימת הבחנה בין בית-המשפט העליון הפדרלי לבין בית המשפט העליון במדינות. בשתי הערכאות ניתן לבצע ביקורת שיפוטית ולפסול חוקים, זאת חרף העובדה שהחוקה האמריקאית שותקת לעניין סמכותו של בית-המשפט לערוך ביקורת שיפוטית על חקיקה ראשית. בפסק-הדין **Marbury v. Madison** נפסק שבית-המשפט העליון הוא המוסד המוסמך לפרש חוקים לאור החוקה. כאשר מתרחשת סתירה בין חוק לחוקה, דינו של החוק הוא בטלות.

מקובל בעולם כי ביקורת שיפוטית מתבצעת לאחר חקיקת החוק ובעת עתירה כנגדו (ex post). דו"ח המחקר מצביע על הבחנה בין ביקורת שיפוטית "חזקה", דהיינו: ביקורת שיפוטית הפוסלת חוק או סעיפים ממנו בשל סתירה לחוקה או לאמנות בין-לאומיות; לבין ביקורת שיפוטית "רכה", המורה על אי יישום חוק במקרה קונקרטי או הכרזה על אי-התאמת של החוק לחוקה, ללא ביטול. הכותבים מציינים שביקורת שיפוטית רכה מחזקת את המבנה הפרלמנטרי בכך שנותנת בו אמון, והפרלמנט משיב באמון כלפי החוקה. הדו"ח מציג מדינות בהן לא קיימת ביקורת שיפוטית כלל, כגון הולנד ושוויץ; שם בית-המשפט אינו מוסמך לערוך ביקורת שיפוטית, גם כאשר חוקים אינם חוקתיים, זולת אם קיימת התנגשות בין החוק לבין דיני המשפט הבין-לאומי. עם זאת, כחלק ממדינות האיחוד האירופי, גם הולנד ושוויץ כפופות לביקורת שיפוטית על חוקים הסותרים את אמנת האיחוד.

אשר לישראל: בשיטת המשפט הישראלית אין חוקה שלמה וכתובה. ישראל גם אינה חברה באמנת זכויות אדם האירופית ואיננה כפופה לבית-הדין לזכויות אדם בשטרסבורג, בין היתר בשל סוגיות שנויות במחלוקת בחברה הישראלית כגון אי-גיוס חרדים, והתנהלות לא שוויונית של בתי-הדין הרבניים כלפי נשים. עם זאת, בית-המשפט העליון בשבתו כבית הדין הגבוה לצדק מפעיל ביקורת שיפוטית על חקיקה של הכנסת מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ובמסגרת זו מגן על זכויות הפרט ומאזן בין לבין אינטרסים מדיניים.

הצעת חוק-יסוד: השפיטה (תיקון מס' 3) (חיזוק הפרדת הרשויות) פ/1417/19.

[אביטל מגן, עדי כהן אהרונב וישי לקס בחירת שופטים לבית משפט חוקתי או לבית משפט עליון \(ינואר 2023\).](#)

[עדי כהן אהרונב, אהוד בקר, ישי לקס ביקורת שיפוטית על חוקתיות החוק \(פברואר 2023\).](#)

בפסק-הדין Marbury v. Madison נפסק שבית-המשפט העליון הוא המוסד המוסמך לפרש חוקים לאור החוקה. כאשר מתרחשת סתירה בין חוק לחוקה, דינו של החוק הוא בטלות

בשיטת המשפט הישראלית אין חוקה שלמה וכתובה. ישראל גם אינה חברה באמנת זכויות אדם האירופית ואיננה כפופה לבית-הדין לזכויות אדם בשטרסבורג, בין היתר בשל סוגיות שנויות במחלוקת בחברה הישראלית כגון אי-גיוס חרדים, והתנהלות לא שוויונית של בתי-הדין הרבניים כלפי נשים

חינוך לשלום תורם לשגשוג כלכלי

נייר עמדה לא שגרתי פורסם על ידי המחלקה הכלכלית של אוניברסיטת ג'ורג' מייסון בנושא החינוך לשלום והשפעתו החיובית על שגשוג חברתי וכלכלי: Peace as an educational process: An economic perspective, by Christopher J. Coyne and Virgil Henry Storr. הכותבים מציגים מחקר תיאורטי הנשען על תיאוריות פילוסופיות וחברתיות. מסקנתם היא כי ישנן סיבות טובות לקדם חינוך לשלום: בפן החברתי כדי לקדם יחסי חברות, תקשורת יעילה, שיתוף פעולה וצדק חברתי; בפן האישי כדי לייצר מיומנויות הצפויות להגביר פרודוקטיביות וחדשנות; ובפן הכלכלי, אנשים המחונכים לשלם צפויים להוביל מסחר פורה יותר ולהגדיל צמיחה כלכלית.

נייר עמדה לא שגרתי פורסם על ידי המחלקה הכלכלית של אוניברסיטת ג'ורג' מייסון בנושא החינוך לשלום והשפעתו החיובית על שגשוג חברתי וכלכלי

הכותבים מציגים כתיבה של הוגי דעות לתמיכה בחשיבות החינוך לשלום. ההיסטוריונית פרופ' אליזבת אייזנשטיין, במאמרה "The printing press as an agent of change", חוקרת את השפעת מכונת הדפוס על תרבות השלום, עת הפכו מנדירות לנפוצות במאה ה-15. מכונת הדפוס שינו את האופן שבו הידע נשמר והופץ והן תרמו לגלובליזציה. כך גם התפתחות המדיה, מהדפוס ועד לטרטים עולמיים, מלמדת צופים על הליכים שונים ברחבי העולם, מחגים ומסורות של תרבויות שונות ועד מלחמות והרס. באמצעות המדיה, הפרט נחשף לתוצאות ההרס שמלחמה מותירה והפגיעה הקשה שנגרמת כאשר אלימות נבחרת כאמצעי לפתרון סכסוכים. הלמידה שמתקיימת אצל הפרט תורמת להבנה טובה יותר של התהליכים, לרכישת ניסיון ולגיבוש זהות האדם והחברה אליה הוא רוצה להשתייך. לפי הסוציולוגית אליז בולדינג, במאמרה "Cultures of Peace", שלום אינו מצב קבוע אלא תהליך פעיל ומתפתח של אנשים הבוחרים לתרגל שיטות של שלום בחיי היום-יום. שלום מוצג כדרך חיים, עיצוב מתמיד של דרך החשיבה, מחויבות לתרגול, והוא נחוץ בכל מקום בו קיים פוטנציאל לאלימות. פוטנציאל לאלימות מופיע בקרב המשפחה, במקומות העבודה, ובקהילות המקומיות. גם במקרים בהם האלימות נכפית על קהילה מכורח נסיבות חיצוניות, חברי הקהילה מסוגלים לנהוג בשלום פנימי.

הכותבים מתארים את החינוך לשלום כמהלך נמשך הפועל במסגרות החברתיות המלמדות את הפרט להיות "אזרח החברה". אזרח החברה לומד דפוסיים חברתיים, צורות חשיבה והתנהגות. התהליך מתחיל במגרש המשחקים בו הילדים לומדים את כללי המשחק עם אחרים. חלק מכללים הם פורמליים, כמו "אל תרביץ". אך הכללים שאינם פורמליים הם המרכזיים לשלום, כמו מוסר חברתי, סטיגמות חברתיות וענישה חברתית. הכותבים מאזכרים את ג'יין ג'ייקובס, עיתונאית וסופרת שהביעה דעה כי אזרחי החברה הם סוכנים חברתיים המשמשים כ"עיניים על הרחוב" ויכולים להתרעע בזמן אמת מפני אלימות.

המאמר גורס שניתן להתבונן בעולם כשוק מסחר הכולל אינטראקציות בין אנשים, קונים ומוכרים. משא ומתן יכול להתנהל תוך איפוק, סבלנות וכבוד לצד שכנגד, בכדי להביא להשגת תוצאות מיטביות עבור הצדדים כולם. האינטראקציות בשווקים משמשות מרחב בו אנשים לומדים מאחרים דרכי התנהגות, מהלכים עסקיים ותגובות חברתיות. פיטר באואר הצביע על כך שהושק המסחרי משמש לקביעת אופן השימוש

הכותבים מתארים את החינוך לשלום כמהלך נמשך הפועל במסגרות החברתיות המלמדות את הפרט להיות "אזרח החברה". אזרח החברה לומד דפוסיים חברתיים, צורות חשיבה והתנהגות

במשאבים, לפתרון התנגשויות אינטרסים ולהפצת מידע. מאפיינים אלה הופכים את השווקים למרחב שאינו רק מסחרי אלא גם חינוכי, המסוגל לטפח תרבות של שלום.

הכותבים מציינים כי עבור רוב הכלכלנים, חינוך אינו מתקשר באופן ישיר כמקור לשלום. אך מחקרים מוצאים שחינוך קשור באופן חיובי לצמיחה כלכלית של החברה. ההסבר לכך הוא שהשקעה בחינוך פירושה פיתוח מיומנויות ויכולות שיובילו לחדשנות ופרודוקטיביות. אוכלוסיות משכילות מייצרות יותר סחורות ושירותים וכך מקדמות מסחר גדול יותר בין קהילות, דבר הנקרא "שלום קפיטליסטי". ההנחה היא, ששותפים לסחר נוטים פחות לעסוק בסכסוכים אלימים עקב האינטרסים והיתרונות של עסקאות חוזרות ונשנות.

המאמר דוגל בתפיסה רחבה של חינוך. חלק מרכזי בחינוך הוא למידת שלום אקטיבית, ובתוך כך עידוד לחשיבה יצירתית על דרכים לפתור מצבים של קונפליקטים ללא שימוש באלימות. לחינוך יש חלק מרכזי בעיצוב דמותו של הפרט בחברה, והדרך בה הוא תופס את תפקידו בחברה. מנקודת מבט זו, תהליך השלום צריך להתחיל מלמטה למעלה, מהפרט לחברה. שלום אינו ניתן לכפות, אלא שאנשים צריכים להתנסות, להצליח, להיכשל ולהסתגל לקונפליקט כפי שהנסיבות דורשות. הבניית שלום כתהליך חינוכי מעידה על כך שהפרט מסוגל לקדם שלום באופן התורם לפרט ולחברה בכללותה.

למאמר ראו: [Peace as an educational process: An economic perspective](#) by Christopher J. Coyne and Virgil Henry Storr, Department of Economics Working Paper No. 23-05. (December 18, 2022).

* * *

חלק מרכזי בחינוך הוא למידת שלום אקטיבית, ובתוך כך עידוד לחשיבה יצירתית על דרכים לפתור מצבים של קונפליקטים ללא שימוש באלימות
